

כ"ד יורדי הסירה

מוגש למנכ"ל משרד הביטחון
ראש אכ"א
סמנכ"ל משרד הביטחון
וראש אגף משפחות והנצחה

על-ידי:

ד"ר משה עמי-עוז
ומר נרי אראלי

עריכת תקציר הדו"ח:

ד"ר משה ארנוולד, יולי-אוגוסט 2008

עריכת לשונית: ספי שפר

עיצוב גראפי: 'עירית - עיצוב והפקה'

תצלומים: הארכיון לתולדות ה"הגנה" וארכיון צה"ל.

כל הזכויות שמורות למשרד הביטחון
נדפס בישראל תל-אביב
פנימי - בלמ"ס
אלול תשע"א, ספטמבר 2011

דבר מפקד חיל הים!

בבוקר ה-18 במאי 1941 הפליגה הספינה ארי הים, ממעגן תחנת החשמל שבנמל חיפה, למשימת קומנדו שמטרתה חבלה בבתי הזיקוק שבטריפולי. האתגר שעמד לפני צוות הספינה, היה כפול - להגיע ליעד בספינה עמוסה לעייפה בחומרי חבלה ולאחר מכן להגיע אל המטרה בחשאי, להטמין את חומרי החבלה, להפעילם ולחזור בשלום. מסיבות שאינן ידועות, לא שבו לוחמים אמיצים אלו ממשימתם, ותעלומת היעלמותם ללא עקבות נשארה בלתי פתורה עד עצם היום הזה.

הייתה זו הפעולה הימית הראשונה, של קבוצה מצומצמת של לוחמי הפלמ"ח, שלאחריה קמה המחלקה הימית הידועה יותר בשם הפל"ם. לאחר הקמתה של מדינת ישראל, בשנת 1950 הוקמה השייטת ה-13 הידועה גם בשם הקומנדו הימי, ע"י אותם לוחמים אמיצים, לוחמי הפל"ם.

ראוי שנזכור את כ"ד יורדי הסירה לוחמי הפלמ"ח, כמי שבאומץ ליבם ובנחישותם הרבה, סללו והתוו את הדרך להקמתה של שייטת 13 שלוחמה ביצעו, מבצעים ויבצעו פעולות בעומק האויב להגנתה של מדינת ישראל.

הדו"ח המוגש לפנינו מסכם חקירה מקיפה ומעמיקה שערכה 7 שנים, ע"י צוות בראשותם של ד"ר משה עמי-עוז ונרי אראלי, בניסיון לפתור את תעלומת היעלמותם של כ"ד יורדי הסירה. החקירה והדו"ח אמנם שופכים אור חדש על האירועים שהסתיימו בהיעלמותה של הספינה ארי הים על לוחמה, אך לצערנו אינם נותנים בידנו פיתרון מלא לאירועים שהובילו לכך.

גורל הלוחמים אינו ברור, זאת על אף שקיימות עדויות אלו ואחרות המצביעות על מציאתן של גופות בחופי לבנון באזור העיר טריפולי - היעד של כ"ד יורדי הסירה. עובדה זו מותירה בידנו ובידי הבאים אחרינו, את החובה להמשיך ולאסוף מידע, להמשיך ולחקור את אשר אירע. אולי בעתיד, כאשר המצב המדיני יאפשר זאת, יוכלו צוותי איתור הנעדרים להגיע לטריפולי ולהמשיך שם את החקירה המסתיימת בשלב זה בדו"ח המוגש לפנינו.

בשם משפחת חיל הים ובשמי, אני מבקש להודות לכל אלו שעסקו בחקירה וסייעו בידי צוות החקירה לשפוך אור, גם אם רק במעט, על התעלומה שהחלה ב-18 מאי 1941 ועדיין לא נפתרה.

יהי זכרם של כ"ד יורדי הסירה ברוך!

אליעזר מרום, אלוף
מפקד חיל הים

דבר ראש אכ"א למשפחות כ"ד יורדי הסירה

יקירי, בני המשפחות

לפני שבועים שנה יצאה ספינת "ארי-הים" ועל סיפונה יקיריכם, בדרכה אל מה שהיה, לדאבון לבנו, מסעה האחרון. הספינה ולוחמיה נעלמו במצולות הים.

מתוך מחויבותה העמוקה של מדינת ישראל ללוחמיה ומתוך החשיבות הרבה שמייחס צה"ל לגורל נעדריו באשר הם, הושקעו במרוצת השנים מאמצים רבים באיסוף פרטי מידע בדבר גורלם של הלוחמים בסירה.

המחקר, אשר את תמציתו אנו מגישים בפניכם היום, אמנם אינו מספק תשובה חד-משמעית בנוגע לנסיבות היעלמותה של הספינה, אולם יש בו כדי לפזר במעט את ערפל אי-הודאות המלווה את האירוע הקשה הזה מיום התרחשותו.

מסקנתו החשובה היא כי הלוחמים לא הגיעו לחופי טריפולי ולא נפלו בשבי.

ככל הידוע לנו, בעת שהספינה הייתה בלב ים, אירעה התפוצצות מסיבה שטרם הובהרה, וכתוצאה ממנה טבעו הלוחמים.

ממצאי מחקר זה אינם סוף פסוק מבחינתנו. אני יכולה להבטיחכם כי אנו ממשיכים כל העת במאמצים לברר מה עלה בגורלם של יקיריכם ולאתר את מקום נפילתם, ובלבנו תקווה להיות אנשי בשורה גם בסוגיה כאובה וחשובה זו.

שלכם בברכה חמה

אורנה ברובאי, אלוף
ראש אגף כוח האדם

משפחות יקרות

ב-18 במאי 1941 יצאו עשרים וארבעה לוחמי ישראל מנמל חיפה בשיט צפונה, לפגוע במיכלי הדלק שליד בתי הזיקוק בטריפולי, משימה זו מעולם לא הושגה והלוחמים על סירתם, אבדו בלב ים. ככל הנראה בדרכם ליעד אירע פיצוץ בסירה, שסיבתו לא ברורה עד עצם היום הזה, וכתוצאה מפיצוץ זה נעלמה הסירה וגורל הלוחמים לא נודע.

מאז ועד היום פעלו ראשי הישוב וראשי המדינה לאחר מכן לאתר כל פרט ושביב מידע על גורלם.

מחקר יסודי ומקצועי זה, שהתבצע ע"י שני חוקרים עובדי משרד הביטחון מנסה לשפוך ולו קצת אור ומידע על אירוע זה, הגם שאין בכך משום "סוף פסוק" לחקירה.

זוהי אבן דרך נוספת במסע הארוך להשבת הבנים לאדמת המולדת. הלוואי ומחקר זה יהווה את הסנונית שתוביל לפתרון וחזרתם לארצם.

בברכה,

אלוף (מיל') אודי שני (שינוטר)

מנכ"ל משרד הביטחון

הקדמה

ד"ר תמציתי זה, על פרשת העלמם של כ"ד יורדי הסירה, מוגש על-ידי ד"ר משה עמי-עוז ונרי אראלי.

הדו"ח מתבסס על דו"ח החקירה המלא, הכולל כ-600 עמודים וכ-200 צילומי מסמכים, הנמצא בארכיון ענף איתור נעדרים (אית"ן) בצה"ל. החקירה התנהלה בשנים 2000-2007 מטעם המשנה למנכ"ל משרד הביטחון.

חקירה זו באה לסכם את הידוע לנו עד כה על פרשת היעלמם של כ"ג¹ אנשי הפלוגה הימית של ה"הגנה" וקצין בריטי שנלווה אליהם, שיצאו ב-18 במאי 1941 מחיפה למבצע חבלה בבתי הזיקוק בחוף טריפולי שבלבנון, ומאז לא נודע גורלם. החיפושים אחריהם החלו מיד לאחר שנודע על היעלמם, והבירורים והחקירות באשר לגורלם נמשכו לסירוגין מאז ועד לשנת 2007. בשנים האחרונות הושקע מאמץ רב וממוקד בכיוון חדש, שלא נחקר עד כה. שני החוקרים לא הסתפקו בתשובותיהם השליליות של אנשי הארכיונים בבריטניה ובצרפת, ויצאו למדינות אלה כדי לאתר בעצמם מסמכים מאותם ימים, העשויים לשפוך אור על הפרשה. החוקרים ד"ר משה עמי-עוז ונרי אראלי ביקרו כמה פעמים בארכיונים הרלוונטיים, והצליחו למצוא מסמכים הקשורים ישירות או בעקיפין לפרשת כ"ד יורדי הסירה. אמנם, החומר החדש לא סייע לפתור את התעלומה, אך הרחיב במידה ניכרת את הידוע לנו, והביא לתובנות חדשות בכמה עניינים הקשורים לפרשה. ייתכן אף כי החומר יסייע בעתיד להתקדמות נוספת בחקירת הפרשה.

במהלך הפקת החוברת נפטר מר חיים ישראלי, עוזר שר הביטחון והמשנה למנכ"ל משרד הביטחון, שלו אנו חייבים את הדחיפה לחידוש החקירה ולהפקתו של דו"ח זה. יהי זכרו ברוך.

רקע

בדצמבר 1939 הציע נשיא ההסתדרות הציונית, ד"ר חיים ויצמן, לבריטים את עזרת הסוכנות היהודית במלחמה נגד גרמניה ובעלות בריתה. הוא הופנה לגוף מודיעין חשאי חדש - מנהלת הפעולות המיוחדות (Special Operations Executive - SOE), ולשר הממונה יו דלטון (Dalton), שהיה כפוף למשרד הכלכלה. גוף זה הוקם לשם תכנון וביצוע פעולות בלתי שגרתיות מאחורי קווי האויב: מודיעין, חבלה, תעמולה, דיסאינפורמציה ומגעים עם מחתרות במדינות המצויות תחת כיבוש גרמניה ובעלות בריתה. הארגון כלל בעיקר אנשים מהמקצועות. החופשיים ומעולם העסקים, ולא אנשי ביון מקצועיים.

במהלך המלחמה הצטיין הארגון בתנופה רבה, בתעוזה ובדמיון יצירתי, אך היו לו לעיתים גם טעויות וכישלונות, שיוחסו בעיקר לחוסר הניסיון ולגישה

¹בציבור ידועה הפרשה כ"פרשת כ"ג יורדי הסירה", אך בפועל מדובר בכ"ד יורדי הסירה (ובכללם הקצין הבריטי). כך גם נהגנו בחקירה.

החובבנית של ראשיו. המטה האזורי של הארגון היה בקהיר ומפקדו סבל מבעיות מבצעיות וקשיים ביחסיו עם מפקדתו בלונדון ועוד יותר עם מפקדת הצבא בקהיר.

בדיונים החשאיים שערכו בלונדון חיים ויצמן ומשה שרתוק-שרת, ראש המחלקה המדינית של הסוכנות היהודית, עם ג'ורג' טיילור (Taylor), הממונה על האגף הבלקני של הארגון, סוכמו עקרונות שיתוף הפעולה. דוד הכהן נקבע כאיש הקשר בין הסוכנות לבין ה-SOE, וראובן ז'סלני-שילוח היה הממונה על המגעים עם הבריטים מטעם המחלקה המדינית של הסוכנות.

באפריל-מאי 1941 התקדמו כוחות הציר לעבר המזרח התיכון: ב-12 באפריל הגיעו הגרמנים לגבול מצרים; ב-24 באפריל נסוגו הבריטים מיוון, לאחר שהגרמנים תקפו אותה; ב-1 במאי פתח ראש ממשלת עיראק, ראשיד עלי אל-כילאני, במרד נגד הבריטים. כדי לסייע לו, נחתו באותו יום ראשוני המטוסים הגרמניים בסוריה לצורך תדלוק או לחניית ביניים. כל הסימנים הצביעו על כך שגרמניה ובעלות בריתה פועלות להשתלט על המזרח התיכון, וכי הן בדרכן לארץ ישראל, מצב זה הדאיג מאוד את מנהיגי היישוב היהודי. מוקד שיתוף הפעולה הבריטי-יהודי עבר לאזור המזרח התיכון.

אימון במקלע לואיס

קולונל ג'ורג' פולוק (Pollock), מפקד המטה שבקהיר, היה זקוק בדחיפות להצלחה מבצעית מרשימה, ולכן הוטל על הסוכנות לבצע פעולת חבלה בבתי הזקוק בטריפולי, לבנון.

ביצוע הפעולה הוטל על 23 אנשי הקורס הימי של ה"הגנה", ואליהם צורף מייג'ור אנטוני פאלמר (Palmer), מאנשי ה-SOE. לצורך הפעולה, סיפקו הבריטים את ספינת המשמר המשטרתית "ארי הים" (Sea Lion). צבי ספקטור מונה למפקד הפעולה מטעם ה"הגנה", והאחראי על ההפלגה היה כתריאל יפה.

הספינה ובה אנשי צוותה הפליגה בבוקר ה-18 במאי ממעגן תחנת החשמל שבנמל חיפה. זמן מה לאחר ההפלגה אבד הקשר עימה, ונעלמו עקבותיה. היה ברור שהפעולה לא בוצעה. ממצאי החקירה הנוכחית העלו בוודאות, כי בניגוד למה שסברו קודם - הספינה לא הגיעה כלל ליעדה.

²בארכיון לתולדות "ההגנה" אותרו שני נוסחים של דו"ח רוסטיקה.

חקירת היעלם של כ"ד יורדי הסירה

פרשת היעלם של כ"ד יורדי הסירה במאי 1941 העסיקה את המערכת המדינית והצבאית של היישוב היהודי, ואחר-כך של מדינת ישראל. הבדיקות והחקירות החלו מיד לאחר שנותק הקשר עימם, ונמשכו לסירוגין עד ימינו.

את הבדיקות הראשונות, בשטח לבנון, ביצעו שליחי ה"הגנה" ונציגי הסוכנות היהודית, בנסותם לדלות מידע באזור שבו הייתה הפעולה אמורה להתבצע. מאוחר יותר התקיימו מגעים בין נציגי ממשלת ישראל לבין גורמים שונים בחו"ל, בעיקר בבריטניה ובצרפת, בכל עת שהיה נדמה כי אפשר לדלות מידע על גורלם של הנעדרים. בעת מלחמת לבנון הראשונה, כשצה"ל שהה בלבנון, נעשו חקירות נוספות בשטח; אך ללא הועיל.

החקירות שבוצעו עד לחידוש החקירה הנוכחית בשנת 2000 התבססו על מסמכים שנמצאו בארכיונים בארץ. במסמכים אלה, שהחשובים בהם היו שלושת הדוחות שנכתבו סמוך להיעלם של הכ"ד, היה מידע חלקי בלבד, ועיקרו נגע לחיפושים אחריהם, ולא לנסיבות היעלם. ראוי לציון החוקר והמפקד הראשון של היחידה לאיתור נעדרים של צה"ל (אית"ן), ד"ר שלמה בן-אלקנה, שהשקיע מאמצים רבים בחקירת הפרשה. החומר הרב שאסף, המוחזק עתה בארכיון צה"ל, שימש אותנו גם בחקירה הנוכחית.

בשנת 2000 מצא נרי אראלי, איש אית"ן ששימש אז מנהל ארכיון ה"הגנה", בעיזובו של גרשון ריבלין עותק בכתב-יד של המסמך המקורי שכתב יוסף קוסטיקה, איש המחלקה הערבית של הפלמ"ח. קוסטיקה, שישב בטרופולי, דיווח על מציאת שבע גופות בחוף טריפולי. הוא מסר בזמנו את המסמך לדוד הכהן ולאחרון לישבסקי-לשם, והם מסרו אותו לשאול מאירוב-אביגור, אשר העביר אותו במעטפה סגורה לגרשון ריבלין. בעקבות הגילוי, החליט חיים ישראלי, עוזר שר הביטחון והמשנה למנכ"ל משרד הביטחון, לחדש את החקירה ולמצותה. בנובמבר 2000 הופקדה החקירה בידי ד"ר משה עמי-עוז, עוזר המקש"ח לניתוח מדיניות ומנהל קשרי חוץ אסיה ואפריקה שבאגף המדיני-ביטחוני שבמשרד הביטחון, ובידי נרי אראלי, ראש היחידה לארכיונים טרום-צה"ליים בארכיון צה"ל.

שלוש מטרות היו לחקירה המחודשת:

- א. לברר ולהבהיר את נסיבות היעלם של הכ"ד;
- ב. לבדוק האם הגופות שנפלטו לחוף טריפולי הן של כמה מן הכ"ד;
- ג. לאתר את מקום קבורתן של הגופות, כדי להביאן לקבר ישראל, לשאיפשו זאת התנאים המדיניים.

עד לחידוש החקירה הנוכחית, הצביע המידע על כך שהכ"ד הגיעו בספינות "ארי הים" לחוף טריפולי, שם היו אמורים לפעול. לגבי מה שאירע לאחר מכן הוצעו גרסאות שונות: היתקלות בספינות הצי הצרפתי או בצוללת איטלקית; קרב יריות עם שוטר בחוף; תפיסת סירות שבהן יהודים בידי

אנשי המכס. בכמה מהידיעות נאמר, כי חלק מאנשי הספינה ששרדו את הקרב נלקחו בשבי בידי כוחות וישי, והועברו לצרפת. שני דיווחים נוספים של אנשי ה"הגנה" דיברו על גופות שנפלטו לחוף טריפולי: הראשון, כאמור, דיווחו של יוסף קוסטיקה, שישב בטריפולי כמסתערב, על מציאת שבע גופות; והשני, דיווחו של יוסף פיין - שנשלח ללבנון אחרי כיבושה בידי הבריטים, לברר מה עלה בגורל הכ"ד - על ארבע גופות שבדק רופא בית החולים הצבאי בטריפולי. משני הדיווחים הללו לא ברור האם ארבע הגופות שפיין דיווח עליהן הן מתוך שבע הגופות שעליהן דיווח קוסטיקה, או שמא מדובר בגופות נוספות.

במהלך ניסיונותיו לקבל סיוע לפיתרון התעלומה, ניהל שלמה בן-אלקנה התכתבות ענפה עם ארכיונים ועם אישים בבריטניה ובצרפת. כל פניותיו נענו בכך שלא נמצא כל חומר על הפרשה. אלא שידיעות מסוימות שהובאו בפניו דיברו על תפיסת סירות שהגיעו מארץ ישראל ללבנון בידי שלטונות וישי; לפיכך סבר בן-אלקנה כי תשובותיהם השליליות של הארכיונים הצרפתיים מעידה כי נמצא בידם חומר שהם מבכרים להסתיר, וכי מסיבה זו הם מתחמקים מהעברתו. בן-אלקנה העלה את ההשערה, כי אותם מאנשי הכ"ד שנפלו בשבי כוחות וישי, הוצאו להורג ללא משפט.

לשני החוקרים הנוכחיים התחוויר, שלצורך קידום החקירה והעמקתה, עליהם לחפש בעצמם בארכיונים שבצרפת ובבריטניה את החומר המתייחס לפרשה, מאחר שצוותי הארכיונים אינם ערוכים לחקור בעצמם סוגיות היסטוריות מסובכות, ותפקידם הוא להעמיד את המקורות ההיסטוריים לרשות החוקרים המקצועיים.

בשלב הראשון בוצעה בדיקה בארכיונים הצרפתיים של חיל היבשה ושל חיל הים בוונסן שליד פריז, ובארכיון משרד החוץ הצרפתי שבננט, שם מוחזק החומר של שירות הביטחון הצרפתי. בעקבות הממצאים הראשוניים, פנה מנכ"ל משרד הביטחון אל הארכיונים בבקשה לקבל מהם אישור עיון חריג בתיקים סודיים וסגורים. לאחר המתנה בת שנה, אושרה הבקשה. כמו כן, הוחלט לבדוק את החומר המצוי בארכיון הלאומי הבריטי שבלונדון (NA).

ד"ר משה עמיעוז ערך שישה ביקורים בארכיונים הצרפתיים:

- 2001-1.3-8.2 סקר ראשוני בארכיוני חיל היבשה וחיל הים שבוונסן;
- 2001-28.8-18.8 סקר ראשוני בארכיון משרד החוץ הצרפתי בננט;
- 2002-28.5-19.5 בדיקת המסמכים הסודיים של המודיעין הצרפתי בארכיון צבא היבשה;
- 2003-20.7-6.7 השלמת בדיקת המסמכים הסודיים שבארכיון צבא היבשה;
- 2004-18.6-6.6 בדיקת המסמכים הסודיים של שירות הביטחון בארכיון משרד החוץ בננט;

10.9.2006-23.9.2006 בדיקה בארכיון חיל הים הצרפתי בוונסן של יומני המבצעים של הצוללות ושל אוניות השטח של הצי הצרפתי, שפעלו בסוריה ובלבנון.

נרי אראלי ערך שלושה ביקורים בארכיון הציבורי הבריטי:

2.5.2003-14.5.03 סקר ראשוני של רשימות המצאי;
17.8.2003-29.8.2003 בדיקת תיקי SO₂ (המדור המבצעי של SOE), שנפתחו לעיון הציבור, והגשת רשימת תיקים סגורים לקבלת אישור לעיון בהם;
9.3.2004-13.3.2004 עיון בתיקים הסגורים שאושרו; ביניהם, תיקו האישי של מייג'ור אנטוני פאלמר, שהצטרף לכ"ג יורדי הסירה, ותיקו של מייג'ור האמונד (Hammond), מי שאימן אותם והשתתף בחיפושים אחריהם.

יש לציין שהאישור החרוג לעיין בתיקים סודיים הסגורים לעיון הציבור, ובכלל זה החומר הארכיוני של שירות הביטחון הצרפתי, נוגד לחלוטין את ההנחה שליוותה את החקירה, ולפיה יש לצרפתים מה להסתיר. כל בכ שותינו לעיין בתיקים הסגורים אושרו, פרט לתיקים הכוללים חומר רפואי, הסגורים ל-120 שנה מפאת צנעת הפרט. (אנו מודים לצוותי הארכיונים על שיתוף הפעולה הפורה.) במהלך החקירה, נבדקו ארכיונים נוספים בארץ (בהם ארכיון עיריית חיפה וארכיון קיבוץ חניתה), ונגבו עדויות נוספות מאנשים שהיו מעורבים בפרשה. כמו כן, צולמו המסמכים שנותרו ברשות אלמנתו של יוסף קוסטיקה, מרי. החומר שמסרה כלל שני נוסחים נוספים של הדו"ח שכתב קוסטיקה על מציאת שבע הגופות; כך שכיום יש ברשותנו ארבעה נוסחים של הדו"ח, שאינם תואמים באופן מלא זה את זה. לצורך החקירה, העביר "המוסד" את החומר שהצטבר ברשותו על הפרשה. חומר זה כולל פניות של ראש "המוסד" לעמיתיו בצרפת ובאיטליה, כן את ותוצאות הבדיקות שנערכו על-פי בקשתו. במהלך החקירה הנוכחית, נעשתה בדיקה משולבת של כל החומר הישן עם החדש, אגב ניתוח פרטני של כל פרט ופרט, וכן הצלבות בין המקורות השונים.

גם עתה קיים קושי רב בהסקת מסקנות מוחלטות, עקב מיעוט המידע

▲
אימון גלישת גלים

על הפרשה בכללה, ובמיוחד בשל חוסר מידע על הסיבה להיעלמה של ספינת "ארי הים" על כל אנשי צוותה. קושי נוסף נובע מסתירות פנימיות ומחוסר חפיפה בין המקורות השונים משנת 1941, ולעיתים אף חוסר עקביות בדיווח על הפרטים מצד אותו מקור עצמו. גם הזמן הרב שעבר מאז האירוע מקשה מאוד, ואף הופך לבלתי אפשרי את בירורם של פרטים נוספים, הדורשים ליבון והשלמה. מצב זה מאלץ אפוא את העוסקים בחקירת הפרשה להסיק מסקנות ולהניח הנחות, ולעיתים לשלול מסקנות והנחות קודמות, על-פי אינדיקציות הגיוניות שמעלה החומר הקיים ובמיוחד החומר החדש שנאסף בחו"ל.

אימון חתירה בים

הפעולה: ההחלטות וההכנות עד להפלגת הספינה

החקירות שנוהלו במהלך השנים לא עסקו כמעט בתוכנית המבצעית של החבלה בבתי הזיקוק, דהיינו שיטת הפעולה, איסוף המידע המודיעיני על היעד, האימונים וההכנות לפעולה, מסלול ההפלגה, והציוד והאמל"ח שהיה ברשות כ"ג יורדי הסירה והקצין שנלווה אליהם. ברשותנו עדויות מעטות ומסמכים בודדים בנושאים אלה.

העדויות העיקריות הן של:

- דוד הכהן, המתאם בין הסוכנות היהודית ל-SOE;
- יצחק שדה, האחראי המבצעי על הפעולה; משה בר-תקווה (פסטרנק), מי שהיה אמור לפקד על המבצע, אך הוחלף משום שסירב למלא את המשימה ללא פקודה בכתב;
- משה שרתוק-שרת, ראש המחלקה המדינית של הסוכנות, שעבד מול קולונל פולוק, מפקד ה-SOE בקהיר, האחראי על הפעילות במזרח התיכון;
- אליהו סחרוב, שהעביר לכ"ד את האמל"ח לפעולה;
- יוסף קוסטיקה, סוכן ה"הגנה" שישב בטריפולי;
- אלוף (מיל') שמואל טנקוס, ממדריכי הכ"ד;
- דב מגן "ברצ'יק", ממדריכי הכ"ד.

בארכיון הבריטי אין מידע מפורט על התחום המבצעי, אך נמצא בו חומר המרחיב את הבנתנו בהיבטים שונים של הפרשה. חומר זה כולל:

- דיווחים של קולונל פולוק מקהיר למפקדה בלונדון על ההכנות למבצע חבלה ועל קבוצת "ידידים", שאומנה לפעילות חבלנית בסוריה;
- דיווחים אחרים של קולונל פולוק ללונדון, שאפשר ללמוד מהם על הקשרים שבין ה-SOE למפקדה הצבאית בקהיר, ועל המאבקים וחוסר התיאום ביניהם;
- תיקו האישי של מייג'ור פאלמר, ובו מידע חיוני על תפקידו ב-SOE ועל החיפושים אחריו, לרבות ההתכתבות עם שלטונות וישי. מידע זה חופף למידע שאותר בארכיונים הצרפתיים, ומאשר את נכונותו.
- דיווחים על נפילתם בשבי של לוטננט וסטאול (Westall), שעמד בראש חוליית חבלה אחרת יחד עם איש ה"הגנה" יהונתן אברמסון, ועל שחרורם לאחר כיבושה של לבנון בידי הבריטים; בחומר של ארכיון שירות הביטחון הצרפתי נמצאו דיווחים על נפילת החוליה, על חקירת אנשיה, וכן דיווח על שחרור חלק מהם.

מסמכים רבים שנמצאו בארכיונים הצרפתיים מצביעים על הכיסוי המודיעיני הנרחב, שאפשר לצבא וישי לקבל תמונת מצב טובה על המתרחש בפלשתינה, בסוריה ובלבנון, ועל פעילות חתרנית של הבריטים ושל גורמים יהודיים בארץ ישראל. הכיסוי כלל את תנועת האוניות בנמל חיפה ומעקב אחר יהודים חשודים, ובהם יוסף פיין (מוכתר חניתה וראש רשת סוכנים שפעלה בסוריה ולבנון, שנשלח לברר את גורל הכ"ד).

לעומת זאת, לא אותר שום מידע אצל אף אחד מגורמי הביטחון הצרפתיים על פעילות הקשורה בכ"ד: אין ידיעות על תקרית אש עם ספינה מול טריפולי, או על ניסיון חבלה במתקני הזיקוק של טריפולי, ואין כל עקבות לכ"ד ברשימות האסירים שבבתי הסוהר הצרפתיים בסוריה ובלבנון באותה תקופה. אין גם תיעוד על גופות שנפלטו בחוף טריפולי, ואשר טופלו בידי גורמים צרפתיים (וזאת בניגוד לדו"ח של פיין על ארבע הגופות שבדק רופא בית החולים הצרפתי). בדיווחים של הנציב העליון הצרפתי בלבנון לממשלת צרפת אין כל דיווח על פעולת הכ"ד או על מאסרם; לעומת זאת, נמצא דיווח על מאסר חוליית החבלה של לוטננט ווסטאול, שאמורה הייתה לבצע פעולת חבלה מצומצמת ביותר.

ההחלטה על ביצוע ומועדה של הפעולה נבעו משילוב אינטרסים של הנהגת היישוב היהודי, מחד, ושאיפותיו וצרכיו של הקולונל פולוק (POLLOCK), מפקד ה-SOE בקהיר, מאידך. בתקופת מלחמת העולם השנייה ביקשה הנהגת היישוב היהודי לתרום תרומה ממשית למאמץ המלחמתי. רצון זה גבר לנוכח הגעתם של כוחות הציר לגבול מצרים. הצבא הבריטי, מצידו, אפשר גיוס ואימון של יהודים מארץ ישראל ליחידות-הבת שלו בלבד - יחידות משותפות ליהודים ולערבים, שאנשיהן עסקו בתפקידי שמירה. במישור החשאי, לעומת זאת, היה שיתוף הפעולה עם הבריטים נרחב הרבה יותר, כפי שנוכח בראשית הדברים. לפיכך, משפנה ה-SOE לראשי הסוכנות היהודית וביקשם לקבל על עצמם את ביצוע פעולת החבלה בבתי הזיקוק שבטריפולי, סברו המנהיגים שהסכמתם תחזק ותרחיב את שיתוף הפעולה הצבאי החשאי עם בריטניה, ותתרום לחיזוק כוחו הצבאי של היישוב היהודי ולקידומו. הצלחת הפעולה הייתה מוכיחה את יכולותיו הצבאיות של היישוב היהודי, ועשויה הייתה להוות מנוף לשכנוע הבריטים להשקיע בשיפור כושר ההתגוננות של היהודים בארץ.

אנשי הקשר של הסוכנות היהודית רצו, כנראה, גם לגמול לאנשי ה-SOE על השקעתם באימון אנשי הקורס הימי. חניכי הקורסים הימיים התאמנו חודשים רבים, אך הגם שהייתה להם מוטיבציה רבה לפעול, נותרו מרביתם חסרי מעש, והיה חשש שהמסגרת הארגונית שפעלו בה תתפרק מחוסר תכלית מעשית (קבוצה אחרת בת שבעה לוחמים יצאה עם לוטננט ווסטאול למשימה בתעלת קורинтוס שביוון).

מצד בריטניה, נבעו שיקוליו של פולוק, ראש מטה ה-SOE בקהיר, מהמאבק שבין הצבא הבריטי לבין ארגונו - שלא היה כפוף לצבא. השר דלטון שישב בלונדון היה מעוניין שפולוק יהיה אחראי כלפיו על פעילות הארגון, ושיפעל גם תחת פיקודו הישיר של גנרל ווייוול (Wavell), מפקד הזירה המזרח-תיכונית. גנרל ווייוול התנגד לכך שאנשים שתחת פיקודו יקבלו הנחיות ישירות מלונדון, ולא ראה בעין יפה פעילות יחידה עצמאית שאינה כפופה לו אך השייכת לתחום אחריותו הפיקודית. מולו נלחם פולוק על הצדקת קיום יחידתו כיחידה עצמאית, לאחר סדרה של כישלונות בפעולותיה.

גם השר דלטון, הממונה על קולונל פולוק, חש שמשהו אינו כשורה בקהיר; בין השאר, משום שפולוק לא שלח סיכומי דו"חות מבצעיים ללונדון עד אביב 1941. באפריל 1941 כתב דלטון לווייוול, כי "אינו מרוצה מתפקודו של פולוק", ולמעשה עמד להדיחו. פולוק היה זקוק בדחיפות להצלחה מבצעית מרשימה, כדי להציל את ראשו.

אין בידינו פרטים מדויקים על תוכנית המבצע וההכנות לו. בהסתמך על המסמכים והעדויות שבתיק, נראה שהמועד והשיטה נקבעו על ידי מפקדת ה-SOS, להערכתנו, ניתן היה לבצע את הפעולה על ידי חיל האוויר המלכותי R.A.F שכבר ביצע, פעילות הפצצה אווירית בתחומי סוריה ולבנון, והייתה אפשרות לפגוע באמצעותו בבתי הזיקוק. אלא שפעולה של חיל האוויר הייתה נזקפת לזכות הצבא, ואילו פעולת קומנדו חשאית באמצעות לוחמים מקומיים הייתה נזקפת לזכות ה-SOE, והייתה מעלה את יוקרת הארגון בשעת השפל שלו. ייתכן גם שהמטה הצבאי בקהיר התיר לבצע את הפעולה מתוך הערכה שסיכויי ההצלחה שלה קלושים ביותר: כישלון נוסף של ה-SOE היה מאפשר לצמצם את עצמאות הארגון ולסלק את מפקדו, קולונל פולוק, כפי שרצה מפקד הזירה גנרל ווייוול. הסיכון במקרה של כישלון מבחינת הצבא היה מזערי, כיוון שווייוול חש אחריות

ומחויבות רק כלפי מייג'ור פאלמר, שצורף לכ"ג. ואמנם, בעת החיפושים אחר פאלמר, לאחר הפסקת האש עם הצרפתים של וישי, התייחסו פניותיהם של הבריטים לצרפתים רק לפאלמר, והתעלמו לחלוטין מהכ"ג שהיו עימו. לעומת זאת, נענו הבריטים לפניית הנהגת היישוב היהודי, ואישרו חלקית את הבקשה להעניק פנסיה ו/או פיצויים למשפחות הכ"ג.

באוקטובר 1940 נודע לבריטים מסוכן צרפתי שלהם בסוריה - ולש"י (שירות הידיעות) של ה"הגנה" - מיוסף דוידסקו, שהצרפתים תחת ממשל

וישי משלימים את בנייתם של בתי הזיקוק בטריפולי שבלבנון, ומתכוונים להפעילם בקרוב. הבריטים הוטרדו מן האפשרות שסוריה ולבנון יהפכו לבסיס של כוחות הציר במזרח התיכון, ולפיכך יזמו את התוכנית לפגוע בבתי הזיקוק. את הצורך לפגוע בהם באופן חשאי באמצעות פעולת קומנדו, ולא בהפצצה, הם נימקו בכך שבריטניה אינה מצויה במצב מלחמה עם צרפת של וישי, ולכן אינה יכולה להפעיל את צבאה ישירות נגדה. בראשית 1941 הגיע טיילור לקהיר, נפגש עם ראובן ז'סלני-שילוח, והנחה אותו להורות למסתערבים היהודיים שהוחדרו לסוריה וללבנון ולסוכנים

⤴
אימון חתירה על הירקון

של המחלקה המדינית לפגוע במתקני הדלק. ההנחיה לא כללה ציון מטרות מוגדרות, והובטח תשלום לאחר הביצוע. בראשית אפריל 1941 הייתה כוונה לבצע את הפעולה בטרופולי באמצעות קבוצה של לבנונים שאיתר יוסף פיין, אך התוכנית לא יצאה אל הפועל³.

ב-30 באפריל 1941 התקיימה פגישה בין משה שרתוק-שרת לקולונל פולוק. בפגישה דנו השניים בתוכניות החבלה באזור שהיה בשליטת ממשלת וישי, שמטרתן להקשות על הגעת הגרמנים לשם. שרתוק-שרת הביע נכונות "לסכן את אנשינו", אך טען שהם אינם יכולים לצאת לפעולה כיהודים מארץ ישראל. הוא דרש לתת להם כיסוי, וסוכם שהכיסוי יהיה דה גוליסטי (של צרפת החופשית). שרתוק-שרת ביקש את סיועו של פולוק בהרחבת כושר ההתגוננות של היישוב היהודי, בהרחבת האימונים ובאספקת אמל"ח. פולוק הבטיח להעביר את הבקשה למפקד הזירה המזרח-תיכונית, גנרל ווייול, לכשיפגוש אותו, וציין כי ההתייחסות לבקשה תלויה בהצלחת הפעולה המתוכננת⁴.

נראה, כי הזיקה שיצר פולוק בין הצלחת הפעולה להיענות לדרישות היישוב היהודי בתחום הביטחון הייתה מעין לחץ שביקש להפעיל על שרתוק-שרת. פגישה זו התקיימה לאחר שכשלו מאמציהם של חיים ויצמן מול ממשלת בריטניה ושל משה שרתוק-שרת מול מפקדי הצבא הבריטי בקהיר, בניסיון לשכנעם בצורך להקים צבא יהודי. על כישלון זה דיווח שרתוק-שרת בישיבת מזכירות מפא"י ב-1 באפריל 1942. פולוק ידע, כנראה, לנצל את מצוקתם של בני שיחו, נציגי היישוב היהודי. הוא חש כי אם יפיה בהם תקוות בתחום שהיה חשוב להם מאוד, יוכל לשכנעם לשתף פעולה במבצע שנועד להצדיק את קיום היחידה שהיה ממונה עליה, ואשר סבלה מתדמית ירודה.

אנשי הקשר של היישוב היהודי שפעלו מול הבריטים הגדירו קשרים אלה כ"שיתוף", אך היה ברור שלא

מדובר בשיתוף בין בעלי ברית ממעמד שווה. אנשי ה-SOE ראו בנציגי היישוב היהודי מעין סייענים לגיוס סוכנים, שתפקידם לשרת את צרכיה של בריטניה במלחמה. לפיכך, בראשית 1941, כשנימקו את הצורך לפגוע בבתי הזיקוק באופן חשאי באמצעות פעולת קומנדו ולא בהפצצה מהאוויר, בטיעון שבריטניה לא הייתה במצב מלחמה עם צרפת של וישי ולכן אינה יכולה לפעול נגדה ישירות. אלא שלנימוק זה, מתברר, לא היה כל בסיס, היות שחיל האוויר הבריטי כבר הפציץ מטרות בסוריה ובלבנון (לא באזור טריפולי) למן 14 במאי 1941, כשלושה שבועות לפני הפלישה הבריטית

אימון על הירקון
תרצה

³ יואב גלבר, שורשי החבצלת, כרך א', עמ' 474

⁴ אצ"מ S25/22352

לסוריה (ב-8 ביוני 1941 עד הפסקת האש ב-14 ביולי 1941).⁵ אנשי ה-SOE הציגו בפני נציגי היישוב היהודי את הפלישה הבריטית לסוריה כקרובה (Imminent), ולפיכך הבהירו כי יש לבצע את החבלה בבתי הזיקוק מיד. להחלטה החפוזה היו השלכות על ההכנות המבצעיות, שאיכותן נפגעה. בפועל התברר, כי באותה עת לא הייתה כל תוכנית לפלוש לסוריה, מאחר שמפקד הזירה, גנרל ווייוול, התנגד לכך. בדיונים שהתקיימו באפריל ובתחילת מאי 1941 תמכו נציגי צרפת החופשית, בראשות דה גול, בפלישה מיידית, כדי להקדים את הגרמנים, והיו להם תומכים גם בקרב הבריטים. גם ראובן ז'סלני-שילוח ניסה ב-23 באפריל לשכנע את הבריטים לפלוש. ווייוול התנגד לכך בגלל מחסור בכוחות ובאמצעי תובלה, עקב לחץ בחזיתות אחרות. ב-7 במאי הוא התבטא ואמר שיהיה מוכן לבחון את עמדתו לקראת סוף החודש. כללו של דבר, אנשי ה-SOE, מטעמים ארגוניים ואישיים משלהם, הציגו מצג שווא בפני אנשי הקשר שלהם ביישוב היהודי, כדי לשכנעם לבצע את הפעולה.

⁵ אין במסמכים הצרפתיים כל אישור לאמור בזיכרונותיהם של יוסף קוסטיקה וירוחם כהן, המסתמך עליו, על הפצצות בריטיות באזור טריפולי במאי 1941.

בזמן ההפלגה.
עומד כתריאל יפה
»

על המזח בירקון
»

>>
 אימון שייט ליד
 מבצר עתלית

בשבועיים שלפני הפעולה הרבה קולונל פולוק לשהות בירושלים. מתיק המברקים הנכנסים ויוצאים של מפקדת ה-SOE בלונדון, שאותר בארכיון ה-NA, עולה כי פולוק עסק בתכנון ובתיאום פעולת חבלה בסוריה במשך זמן לא מבוטל. במברק מ-2 במאי נאמר, שאיש ה-SOE בארנס (Barnes) נמצא בחיפה, ועוסק יחד עם "הידידים" באימון כחמישים צעירים, ששבעה-שמונה מהם נמצאים כבר במקומות אסטרטגיים בסוריה, לקראת האפשרות של פלישת האויב דרך טורקיה. כמו כן, דיווח על קבוצה נוספת של 35 אנשים, המתאמנים כבר כארבעה חודשים בלחימה לא סדירה, ובכלל זה בימאות.

במברק מ-4 במאי נאמר שקולונל פולוק נמצא בירושלים ומשתתף בהתייעצויות על תקיפת כמה מטרות בסוריה על-ידי אנשי "הידידים", שאומנו "על-ידינו", ושאושרו על-ידי המפקד הראשי (ווייוול). מטרות אלה, נאמר, כוללות את טריפולי ואת מצבורי הדלק. במברק ששלח פולוק ב-17 במאי, יום לפני יציאת הכ"ד לפעולה, צוין כי תוכניותיו לגבי סוריה הגיעו לשלב האופרטיבי והוא יבריק במהרה דו"ח. ממברקים אלה עולה, כי אנשי ה-SOE היו מעורבים באימוני היחידה שנשלחה לפעולה ובתכנון הפעולה עצמה, וכי מפקדתם בלונדון הייתה מודעת לכך שהפעולה מתואמת עם המפקדה של הגנרל ווייוול בקהיר.

בדיון המבצעי עם הבריטים לתכנון הפעולה השתתפו דוד הכהן ויצחק שדה, המומחה הצבאי. בזיכרונותיו סיפר דוד הכהן, כי הדרישה המקורית שהעלה יצחק שדה הייתה שבמקביל לפשיטה מן הים על היעד תבוצע פעולת הסחה קרקעית. שדה דרש מהבריטים אוניית מלחמה קטנה, שממנה ינחת הכוח המבצע בשלוש סירות לפחות, ושהאונייה תמתין ותחפה עליהם בעת נסיגתם לאחר הביצוע. שדה הציג לבריטים גם רשימת אמל"ח הדרוש לפעולה.

הבריטים לא נענו לדרישות, בטענה שעקב הפלישה המתוכננת הקרובה לסוריה ולבנון, אין זמן להתארגן לפעולה מקבילה מהקרקע. הם גם לא סיפקו את הציוד והנשק שנדרש לפעולה, בטענה שהצי המלכותי עסוק במשימותיו ולא יפריש כלי שיט, וכן שהנשק הדרוש לפעולה לא נמצא ברשות ה-SOE. שאלת הצדקת הפעולה המסוכנת וחוסר ההיגיון שבה ערב הפלישה המתוכננת לסוריה הציקה ונדונה בשיחות שנערכו בין נציגי היישוב היהודי לבריטים; אך למרות זאת, ועל אף דחיית הדרישות, נמשכו ההכנות, והפעולה יצאה לדרך. בדיעבד התברר, שהפלישה בוצעה רק כשלושה שבועות לאחר מכן, כך שהלחץ שהפעילו אנשי ה-SOE על הסוכנות היהודית לבצע את הפעולה במועד זה, לא היה מוצדק.

כאמור, ההכנות לפעולה היו חפוזות ולא מספקות. דוד הכהן טען שהאנשים עברו אימונים כלליים בלבד; כלומר, ללא אימון ייעודי למשימה שהוטלה עליהם. נוסף על כך, הנשק שהיה ברשותם לא היה מספיק, וגם הספינה שסיפקו הבריטים לא התאימה למשימה, כי בקושי נשאה את המטען

שהועמס עליה. משה בר-תקווה טען כי המידע על יעד הפעולה וסביבתו והדרך אליו היה מועט ולא מספק. למבצעי הפעולה לא היו מפות מתאימות, ולא היה להם ניסיון בנחיתה מן הים. זאב פריד, ממשותפי הקורס הימי שלא צוות לפעולה ברגע האחרון, מסר שבוצע אימון של מפגש בים עם "ארי הים" מול חוף קיסריה, אך ללא נחיתה על החוף. האחראי על תכנון המבצע היה יצחק שדה, ואישר את התוכנית אליהו גולומב. משה בר-תקווה היה אמור לפקד על הפעולה, אך סירב לצאת אליה ללא פקודה בכתב, שכן סבר כי אין כל סיכוי שתצליח. לאחר שהעלה את הסתייגויותיו, שוחרר מהפיקוד. יצחק שדה רצה לצאת במקומו, אך גולומב לא אישר זאת. לבסוף, כיומיים לפני היציאה, מונה צבי ספקטור למפקד הפעולה, ובר-תקווה המשיך להכין את האנשים לפעולה. לאחר מכן, הועמד בר-תקווה למשפט פנימי ב"הגנה" על סירוב פקודה, אך זוכה. צירופו של מייג'ור פאלמר לפעולה נבע מהאינטרס של ה-SOE, אשר ביקש לנכס לעצמו את הפעולה בנטילת חסות עליה ובמינוי אדם מאנשיו כמפקדה, אף שמבחינת הצרכים המבצעיים לא היה בו כל צורך, והמפקד בפועל היה צבי ספקטור.

המרחק מחיפה לטריפולי הוא כ- 106 מיילים ימיים, והפלגה של ספינה במהירות 12 קשר מצריכה כשמונה-תשע שעות. אין בידינו כל פרטים

על מסלול ההפלגה. שמואל טנקוס, לשעבר מפקד חיל הים (שנמנה עם סגל המדריכים של הלוחמים), טען שאסור היה לכ"ד להפליג לאורך החוף, מחשש להיתקלות בספינות המשמר, והיה עליהם להפליג לכיוון קפריסין, כ- 30 מייל ימי מהחוף, ואז לפנות צפונה במרחק רב מהחוף הלבנוני, ולהגיע אל מול חוף טריפולי לפנות ערב.

טנקוס, שהכיר את כתריאל יפה - האחראי על ההפלגה - כימאי מצוין, סבר שהיה בוחר במסלול זה. טנקוס טען שלא היה זה פשוט לאתר את

נקודת הנחיתה עם אמצעי הניווט של אותה תקופה. לא היה ידוע אם המגדלורים פעלו במועד הפעולה, כדי לסייע בניווט, יתכן גם שלא הייתה כל בעיית ניווט, כיוון שהמכלים של בתי הזיקוק בלטו בשטח ונראו למרחוק. יש עדויות לכך שבעת תכנון הפעולה סוכם כי אם תנאי הים לא יאפשרו להגיע ישירות לטריפולי, תמשיך "ארי הים" לקפריסין, תמתין שם עד לשיפור התנאים, ואז תפליג חזרה לכיוון היעד. זו הסיבה לכך שבמשך יומיים-שלושה לאחר יציאתם עדיין הייתה תקווה שהלוחמים התעכבו עקב תנאי הים. (השערתו של טנקוס הועלתה בעזרת צוות של אית"ן חיל הים

גרשון קופלר
באימון גופני

על מפה ימית, הנכללת בתיק החקירה).

את נשקם של הכ"ד סיפקה ה"הגנה". על-פי מכתב ששלח שאול אביגור אל פולוק ב-7 ספטמבר 1941, שבו ביקש לקבל כלי נשק במקום אלה שאבדו בפעולה. מתברר כי נשקם של הכ"ד כלל שלושה מקלעים פולניים RKM עם 25 מחסניות ו-600 כדורים לכל מקלע; תשעה תת-מקלעים מסוג טומיגן, עם שתי מחסניות ו-100 כדורים לכל כלי; 12 אקדחי פרבלום, עם שתי מחסניות ו-100 כדורים לכל כלי.

לא ברור, במדויק, כמה סירות נחיתה היו על "ארי הים", ולא ידוע סוגן וכיצד יכלו להכיל כעשרים איש עם ציודם, שכלל נשק, תחמושת וכ-400 ק"ג חומרי נפץ (ארבעה מאנשי הצוות נועדו להישאר על סיפון "ארי הים"). יצחק שדה טען שהיו שלוש סירות נחיתה קלות; דוד הכהן ואהרון ליטבסקי-לשם טענו כי היו רק שתי סירות. שמואל טנקוס טען כי מדובר "בסירות טיול של הירקון", המיועדות לשניים-שלושה אנשים בלבד. אריה מוריס, ממדריכי הכ"ד, טען שהיו שתיים-שלוש חסקות, שעל גביהן היה צריך להעביר את הציוד מ"ארי הים" לחוף, כשהלוחמים שוחים לצידן.

בעדות מאוחרת טען דוד הכהן, כי מסר ליצחק הקר, סגן מפקד הפעולה, כתובות של יהודים בדמשק ובביירות, וכן נתן לו מספר רב של מטבעות זהב, כדי שיחלקם בין אנשי הספינה שהיו אמורים לנחות בחוף, למקרה שלא יצליחו לחזור לספינה ויאלצו להסתתר בשטח. דוד הכהן גם מסר להקר תרשים מדויק של בית בקרבת ביירות, שבו גרו ערבים שעסקו בריגול ופעלו למען הסוכנות וה"הגנה". בהפצת חומר תעמולה נגד שלטונות וישי⁷.

"ארי הים" הייתה ספינה קטנה של משמר החופים הבריטי, שפעלה במערך הימי הבריטי שהופעל נגד אוניות המעפילים. כאמור, ספינה זו לא הייתה מיועדת לשאת 24 אנשים עם ציודם ועם ציוד נוסף, שכלל גם

דלק ומים לכמה ימים וכ-400 ק"ג חומרי נפץ. כל העדויות שברשותנו (של דוד הכהן, משה בר-תקווה ודב מגן "ברצ'יק") מצביעות על כך שהיא נשאה מטען עודף רב ביחס לגודלה ולנפחה. דוד הכהן תיאר כי טרם הפלגתה היא "ירדה עמוק בברכה של רוטנברג", משם הפליגה.

הספינה הייתה אמורה לצאת לדרכה מתחנת החשמל שבחיפה ב-18 במאי בשעה 06:00, אך יצאה רק סמוך לשעה 07:00. דוד הכהן מסר שהכנת הספינה להפלגה נעשתה בחיפזון, כי היה צריך לפנות את המקום בטרם גיעו הפועלים שעבדו שם. מאחר שהספינה לא הייתה מותאמת לעומס רב

המפרשיות ליד
ראש הנקרה

⁷ דוד הכהן, עת
לספר, עמ' 173-
172: מגן בסתר,
עמ' 48-49.

⁸ שמואל טנקוס,

ממדריך הכ"ד ומפקד חיל הים לשעבר, טען כי רוח מזרחית היא המסוכנת ביותר, וכשהיה מפקד ב"ס לחובלים בעכו אסר יציאת סירות ברוח זו.

⁹ דיווח ששלח

"גבעוני" - יוסף

דוידסקו, ב-23 במאי 1941 על המצב בסוריה ובלבנון עם חותמת קבלה מ-28 במאי, ובו נאמר, בין השאר, ששתי צוללות ואונייה יצאו מנמל ביירות ב-17 במאי בשעה 10:00, ו"כל זה מוכיח הכנות לפעילות".

¹⁰ למשל, מעצר

חוליית חבלה בפקודו של לוטננט ווסטאול, שנחשפה בידי סוכן כפול ערבי, וחוליית מודיעין בריטית נוספת שהגיעה דרך הים ונלכדה, וחולייתו של אליהו (צ'יקו) רפופרט, שנלכדה אף היא.

כל-כך, נתגלו קשיים בהעמסת הציוד הרב ובסידורו, במיוחד ביחס לסירות הנחיתה. עומס היתר ניכר היטב בעומק שקיעתה של הספינה במים בעת הפלגתה. דוד הכהן ומשה שרתוק-שרת מסרו כי בעת ההפלגה נשבו רוחות מזרחיות, ושררו תנאי ים קשים. שני גורמים אלה השפיעו, ככל הנראה, על גורלה של "ארי הים".⁸ אשר לסוגו ולאיכותו של מכשיר הקשר שהיה ב"ארי הים" - רוחות דעות שונות. כך גם באשר לאיכותם ולמיומנותם של אנשי הקשר, שהיו אמורים לעמוד בקשר עם הספינה. גם באשר לקשר שקיים עם "ארי הים" לאחר ההפלגה יש כמה סברות: משה שרתוק-שרת מסר שאנשי הספינה הונחו שלא להרבות בהתקשרויות, כדי למנוע את גילויים. ביום יציאתם, נתקבלו מהם רק שני אותות, האחרון בסביבות הצהריים. דוד הכהן מסר שזמן קצר לאחר הפלגתם קלטו במשרדי "סולל בונה" שתי הודעות ששלום להם. כמו כן היה ידוע שבהתאם להנחיות, כדי לא להתגלות, הם לא ישרדו כשיהיו מול חוף לבנון. יהודה שבח, איש מחלקת הקשר של ה"הגנה", מסר שבמחצית השעה הראשונה להפלגתם הצליחו לקיים עימם קשר רק פעם-פעמיים. במסמכים הבריטיים ובתיקו של פאלמר נרשם שהם התקשרו פעמיים, בפעם האחרונה בשעה 11:00. מהדיווחים השוטפים של המודיעין הצבאי של צרפת החופשית עולה, כי באפריל-מאי 1941 הוגברה הנוכחות של אוניות וצוללות צרפתיות (של וישי) בחוף לבנון. ב-15 באפריל הגיעו שלוש צוללות ומשחתת לביירות. ב-22 באפריל הגיעו לביירות שלוש צוללות וארבע משחתות נוספות. ממשלת וישי הורתה לתקוף כל אוניית מלחמה בריטית שתימצא במים הטריטוריאליים שבשליטת צרפת. ההנחיה לגבי אוניות איטלקיות וגרמניות הייתה לתקוף אותן רק אם ינסו להנחית כוחות.

ממברק סודי מ-19 במאי בשעה 07:11 עולה, כי שייטת הצוללות התשיעית הצרפתית הפליגה לאזור טריפולי לעריכת תמרון. מתברר לפיכך, שבאזור יעד הפעולה של הכ"ד, במועד שבו הייתה הפעולה המתוכננת אמורה להתבצע, התרכז צי של משחתות וצוללות. נראה כי כאשר שוגרו הכ"ד לפעולה, לא ידעו ראשי ה"הגנה" על ריכוז כוח זה ביעד הפעולה.⁹ ייתכן ש"ארי הים" נקלעה בעת הפלגתה לשולי האזור שבו התבצע התמרון של הצי הצרפתי, שכמובן לא היה מודע לכך שאמורה להימצא שם ספינה זרה, והיא נפגעה מירי לא מכוון של אחד מכלי השיט שהשתתפו בתמרון. עם זאת, כאמור, לא נמצא כל דיווח צרפתי על תקרית אש עם ספינה כלשהי בתקופת זמן זו.

הכיסוי המודיעיני המוצלח של הצרפתים התריע על ההכנות הבריטיות לפלישה, ועל כוונותיהם לבצע פעילות חבלנית ומודיעינית בשטחן של סוריה ולבנון באמצעות סייענים יהודים וערבים, וכן סיפק מידע על תנועת האוניות בנמל חיפה. מודיעין זה איפשר לצרפתים לסכל, מפעם לפעם, פעילויות חתרניות אלה.¹⁰

אף-על-פי-כן, אין במסמכים הצרפתיים שאותרו עדות או רמז, העשויים

להצביע על כך שהייתה להם ידיעה ממוקדת על המבצע המתוכנן של הכ"ד או על מועד יציאתה של "ארי הים" מנמל חיפה.¹¹ יום לאחר יציאת הכ"ד, ב-19 במאי, בשעה שעדיין לא היה ברור אם המבצע הצליח, שלח קולונל פולוק מכתב ארוך למפקד ה-SOE בלונדון. פולוק התלונן על המפקדה בקהיר ועל גנרל ווייוול שעמד בראשה, שלא אישרו את הפעילות בסוריה ושהתנגדו לאמן "ידידים". הוא ציין במפורש את ההתנגדות לאמן יהודים ולשגר אותם לסוריה, כדי שיתבססו שם בנקודות אסטרטגיות. עוד הוסיף, שהם משתמשים כעת בקבוצה של "ידידים" שאומנו לפשיטות מסוכנות ביותר על המטרות הצבאיות שבסוריה, ועדיין מוקדם מדי לדעת האם פשיטות אלה יצליחו. פולוק פירט את הסיוע שקיבל מהנהגת היישוב היהודי, וציין כי "רק הודות לאימון של אנשי ידידינו [...] אנו נמצאים כעת במצב של אפשרות לבצע מבצעי חבלה בסוריה. כל זה נעשה למרות התנגדות השלטונות".

ב-3 ביוני הגיב מפקד ה-SOE בכתב על מכתבו של פולוק, והביע חוסר שביעות רצון מתפקודו. בין השאר, כתב: "אני לא מתרשם מרשימת הצלחותיו, ולמעשה היו לי ציפיות אחרות". בהמשך הוא מציין, כי ציפה יותר למכתב קצר שבו היה פולוק מודה כי תפקידו קשה, וכי הוא אינו מצליח בו, ולא מנסה להטיל את האשמה על אחרים. ב-4 ביוני הועבר ליו דלטון, השר הממונה על ה-SOE, מכתבו של פולוק, בצירוף התייחסות מפקדו ובה המלצה להחליף את פולוק ולבצע רה-ארגון ביחידה. נראה שהרקע למכתבו של פולוק, הראשון מאז מינויו, היה תחושתו שמעמדו מעורר, ושהממונים עליו עומדים להחליפו. במכתבו ניסה פולוק להסביר את פעולותיו ואת הקשיים שנתקל בהם. נראה שלהיטותו למבצע נבעה מתחושותיו הקשות ומרצונו לזכות בהוקרה עקב הצלחה מבצעית. הכישלון בפעולה זו, שהצטרף לכישלונותיו הקודמים, גרם להחלפתו באוגוסט 1941, כחודשיים וחצי לאחר צאת הכ"ד לפעולה שממנה לא חזרו. יש לציין, כי לאחר המלחמה התכחש פולוק לחלוטין לכל הפעילות, ובמכתב לבן-אלקנה הכחיש שה-SOE היה מעורב בתכנון פעולת הכ"ד וביציאתם אליה.

מאמצי הנהגת היישוב ומנהיגי מדינת ישראל לאיתור הכ"ד

מיד לאחר שהתחוויר כי הכ"ד נעלמו, התחילו מוסדות היישוב היהודי בארץ לנסות לברר פרטים על גורלם באמצעות אנשי יחידת המסתערים ובעזרת שליחים שפעלו בסוריה ובלבנון, בהם יוסף קוסטיקה ויוסף פיין.¹² המידע שמסר קוסטיקה, שישב בטיפול כמסתערב, ודו"ח שכתב פיין, שנשלח ללבנון סמוך לאירוע כדי לברר מה עלה בגורל הכ"ד, משמשים גם היום כתיעוד הבסיסי לחקירה.

¹¹ יש לזכור, ש"ארי הים" יצאה מהמעגן של חברת החשמל בחיפה, ולא מהנמל הראשי, שהיה חשוף יותר לסוכנים ערבים ששיתפו פעולה עם כוחות וישי.

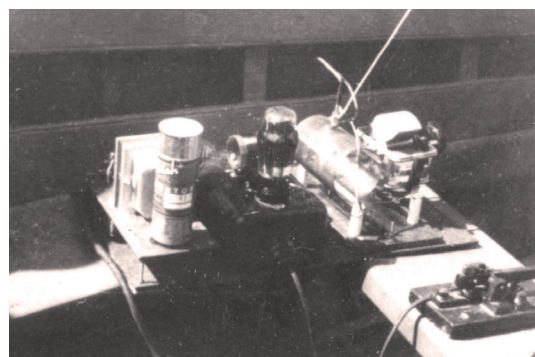
¹² יוסף פיין ניהל יחד עם טוביה ארזי רשת של סוכנים יהודים בסוריה ובלבנון, שהתחילה לפעול ב-1940. הרשת עסקה בעיקר בהפצת תעמולה של צרפת החופשית. ארזי, שיצא לסוריה בנובמבר 1940, נעצר שם יחד עם חלק מסוכניו. יוסף פיין המשיך לנהל את הרשת מהארץ.

13 יוסף פיין, ספר
זיכרון שהוצא בידי
חברי קיבוץ דגניה א',
עמ' קכח-קל.

בשטח הופעלו מסתערבים נוספים, שמסרו פרטים על שליחותם בתקופות מאוחרות יותר: ישראל בן-יהודה "עבדו" סיפר כי לצורך המשימה עבר מדמשק לחלב, שהייתה עדיין תחת שלטון ממשלת וישי, ולאחר הכיבוש הבריטי פגש את יוסף פיין, והם יצאו יחד לחפש את הכ"ד. לדבריו, הם סרקו לכל אורך החוף, מראש הנקרה ועד צפונית לנמל לטקיה. במהלך הסריקה, הם נכנסו לכפרי הדייגים הקטנים ביותר וניסו לדלות פרטים שיסייעו בפיתרון התעלומה. הם חיפשו בין שברי הספינות שטבעו או הוטבעו ונפלטו לחוף, בדקו שרידי גופות שנפלטו לחוף, סרקו את בתי הקברות ופשפשו ברישומי תחנות המשטרה. הם אף בדקו, לדבריו, שיירי בגדים שהוסרו מגופות שפלט הים באזור טריפולי. "עבדו" סיכם שהבדיקות היסודיות העלו חרס, וכי הם לא גילו מאומה.¹³

מסתערב נוסף, שלמה צאלח, כתב ביומן זיכרונותיו למחרת חתימת הסכם שביתת הנשק בין הבריטים לצרפתים (14.7.1941), כי דוד הכהן הגיע אליו והטיל עליו לפעול יחד עם יוסף קוסטיקה ששהה בטריפולי - לברר מה עלה בגורל הכ"ד. באותו יום נסע צאלח לטריפולי, פגש את קוסטיקה ועדכן אותו במשימה שהוטלה עליהם. הם הצטיידו מיד בתעודות של הצלב

האדום, שאפשרו להם לנוע בחופשיות תחת הכיסוי של חיפוש נעדרים של כל הצדדים. במשך שבוע ימים סרקו השניים את החוף, מנמל טריפולי ועד כעשרה קילומטר לכיוון צפון, אך לא הצליחו להשיג מידע על הכ"ד. צאלח חזר לביירות ודיווח על כך לדוד הכהן. ב-4 בספטמבר 1941 פנה משה שרתוק-שרת לבריטים, וביקש כי יתחקרו את גנרל דנץ (Dentz), הנציב העליון של צרפת בלבנט, שנלקח כבן ערובה והובא לירושלים, על אודות גורל הכ"ד. לא נמצאת בידינו תשובת הבריטים, אך נראה כי גנרל דנץ לא

↑
המשדר על אחת
המפרשיות

תוחקר בעניין הכ"ד מפאת היותו אישיות בכירה, ובשל המדיניות הבריטית שלא לבוא חשבון עם הפיקוד ועם המערכת השלטונית של הצרפתים תומכי ממשלת וישי בלבנט. יתרה מזאת, טרם הפסקת האש הבטיחו הבריטים לצרפתים, כי אנשי הממשל הצרפתים לא יועמדו לדין על מעשיהם.

מאחר שאין כל אזכור בחומר הארכיוני הצרפתי ל"ארי הים" ולאנשי צוותה, יש להניח שגם גנרל דנץ לא היה יכול לסייע. יש להניח בסבירות גבוהה, שלו היו הצרפתים פוגעים ב"ארי הים" או לוכדים את אנשי צוותה או חלק מהם, היה הדבר מובא לידיעתו של דנץ, כפי שקרה עם ארבעת אנשי

החֹמֶה

עֵינֵי הַטַּחֲוֹן וְהַגֶּזֶר

העשרים ושלשה

לפני עש שנים יצאו בסירה עשרים ושנים בחורים יהודים ואתם משקיף בריטי לחבל את מיתקני האויב בארץ שכנה. הסירה אבדה בין גלי הים ועקבותיה לא נודעו עד היום. עד היום לא ידוע גורל עשרים ושלשה הלוחמים.

הימים היו ימי מלחמה. צבאות הציר שלטו בסוריה וסיכנו את הארץ והישוב. ההגנה גייסה את כוחותיה למלחמה בהיטלר, להגנת הארץ והמפעל. היא שלחה שלוחות מכוחה לפעולות לחימה נועזות בארצות השכנות ובגולה. העשרים והשלשה היו החלוצי לגירוש הנאצים מסוריה.

בריטניה ראתה בנו בני ברית. היינו בן ברית יחיד ונאמן במזרח התיכון שרחש גייס חמישי. הסירה בו יצאו העשרים ושלשה היתה סירה יהודית. הנשק בו היו מצוידים היה נשק עברי. השלטון הבריטי שש להעזר בו.

המלחמה נגמרה בנצחון בנות הברית. ההיטלריזם הושמד. אולם בריטניה בגדה בבני-בריתה. השלטון הבריטי רודף את אחיהם של העשרים ושלשה ואינו נותן להם להגיע למולדת. השלטון הבריטי, רודף, מחפש ושוודד את אותו הנשק העברי. הוא לא התבייש ללכת ליגור ולדורות ולשדוד את הנשק הזה. השלטון אינו מתבייש לאסור את חברי העשרים ושלשה נושאי הנשק הזה.

אותה רוח של נכונות וגבורה שפעמה בלב העשרים ושלשה לוחמי הסירה היא המפעמת גם בלב המוני המעפילים היהודים החותרים בסירות וספינות למוֹלֶדֶת; היא המפעמת בלב הלוחמים המנחים אותם בין גלי הים.

בגידת השלטון תלמד את המוני היהודים באירופה לא לחכות לעזרה מזרים, אלא לקום ולצאת לדרך... ואותה רוח הגבורה היא שתעמוד להם להתגבר על כל המכשולים ולהגיע למוֹלֶדֶת.

י"ח אייר תשי"ז

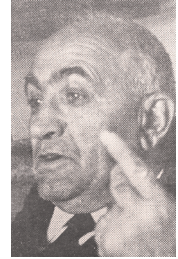
החוליה של לוטננט ווסטאול ויהונתן אברמסון, שנלכדה ב-4 ביוני והוזכרה בדיווחו של גנרל דנץ לממונים עליו; הגם שמבצע החבלה המתוכנן שלהם היה מוגבל ביותר בהשוואה למבצע המורכב של הכ"ד.

למן שנת 1945 ובמהלך כל השנים הראשונות לקיום המדינה, הועברו פניות לצרפתים ולאיטלקים על-ידי אנשי מוסדות היישוב היהודי, נספחי צה"ל בצרפת ובאיטליה, מחלקת ההיסטוריה של צה"ל, משרד החוץ, "המוסד" ויגאל אלון בתפקידו כממלא מקום ראש הממשלה ושר החוץ. חלק מהפניות נעשו ביוזמת בן-אלקנה ואף ישירות על-ידו. בכל הבדיקות שנעשו לא עלו כל ממצאים על הכ"ד. על-פי נוסח התשובות של הצרפתים והאיטלקים, נראה כי כוונתם לסייע הייתה רצינית.

ראויה לציון הקמתו של צוות חקירה מיוחד (מבצע "שדרה") באוקטובר 1982, בתקופת מלחמת לבנון הראשונה, עת שהה צה"ל בלבנון. הצוות פעל בשטח, כדי לנסות לברר פרטים על גורל הכ"ד. במסגרת פעילות זו עסק בן-אלקנה, שנעזר בחיל הים וב"מוסד", בתחקור אישים לבנונים, ואף פרסם מודעות בעיתונות הלבנונית, שבהן הובטח פרס כספי למי שיביא פרטים על הכ"ד. גם פעילות זו לא הניבה כל תוצאות.

»
הסירות ליד גדת
הירקון

יוסף קוסטיקה
שליח ההגנה
לטרופולי

דר"ח יוסף קוסטיקה

מס' 1 גופה בלי רגלים חצי ידים הראש גדול בלי עינים צבע השערות צהובות בלונד חזה רחב בלי שפם שערות ראשו מעטות לא גדולות כתפים רחבות בשרו (עליו) לבן קבל הרבה כדורים כחזה נראה כחור צעיר יפה. נבדק על ידי דר' ז'וזף פדול בטריפולי רופא העיריה ונבדק גם ע"י רופא צרפתי נמצא עליו חתיכת גופיה נקברה אתו. (קבר) נמצא בטריפולי בחצץ ונקבר בבית הקברות הזרים בטריפולי מקומו ידוע לי קבר אותו חמוזה (מס' 2)

מס' 2 גופה בלי ראש ובלי רגלים ידיו נמצאות. כתפים רחבות קבל כדורים בירך השמאלי נבדק ע"י רופא המינה דר' פיית ופקיד מח' הבריאות פדל אלון נמצא עליו חתכת מכנסים חקי גופיה לבנה חצי שרוול נקברו אתו הוא היה שמן וקצר הקומה נקבר בבית הקברות הכתולי במינה מקומו ידוע לי נמצאה תאריך (מצאה) 11/6/41 במינה (ע"י) בחמם אלמקלוב.

מס' 3 גופה בלי ראש חלק משערות עורף הראש צבע שחור שתי הידים שבורות מהזרוע והמרפק גוף רזה. לבן ברית מילא (אורך) הגופה 170 בערך נמצא (עליו) לבוש מכנסי רחיצה כחולות בלי גופיה נקברו אתו נבדק באנפה ע"י דר' שקר מהכסבה ובהשגחת קומנדן-אנפא ש"ך בהיג' אבו צעב משטרת אנפא. צלמו את הגופה התמונה אצל החוקר טריפולי. הכבר בכרם ידוע לי.

מס' 4 גופה בלי ראש רגל שבורה (שת-ידים) האורך 168 השומן בינוני גוף לבן בנוני נמצא עליו מכנסי חקי ארוקות נעל אחת וחגורת הצלה נמסרו לג'נדרמיה הצרפתית נקבר אתו תחתונים לבנים וגופיה לבנה נבדק ע"י הרופא הצרפתי קומנדן סולג' קבל בבטן. נקבר (במינה) על חוף הים אדמת אלשלה רכוש חברת הנפט קרוב לקמ' 10 מסילת הברזל מקומו ידוע לי. נקבר ע"י אחמד אלצאג' בנכחות שלטונות הצבא.

מס' 5 גוף שלם גודל ראש בנוני, שמן, שריירי הידים מפותחים יפה גבה קומה שני שנים זהב מצד ימין מלמעלה וחסרים לו שינים מצד שמאל מלמעלה כתפיו רחבות השערות נפלו נראה קבל בבטן (נמצא) לבוש תחתונים לבנים נקברו אתו נבדק ע"י שלטונות הצבא ונקבר ע"י אחמד אלצאג' בדמת רשיד אלצאג' על חוף הים קרוב לפסי הרכבת אבן מס' 2 בית גג מרעפים מקומו קברו ידוע לי

ⓧ אדמת אסעד בק מרעב מטרטוס

מס' 6 חצי גוף מהטבור ומעלה בלי רגלים יד אחת ראש גדול חזה רחב נראה מבוגר לא היה בשר בפנים ולא (היה שערות בראש-בשר) השערות נשרו מהראש נמצא ערום. נבדק ע"י רופאי הצבא ונקבר

על חוף הים בדמת אסעד בק מרעב נקבר ע"י אחמד אל צאג {הערה} נגשנו ⓧ לחוף ולא נמצאו את גל האבנים שהוא שם הוא סימן את מקום הקבורה אבל (אני) אניני בטוח אם סימן לי בדיוק את המקום. סימנים ע"י לחוף ממול גבעה קטנה ואבנים. נקבר בנכחות רק הצבא רק בנכחות הצבא

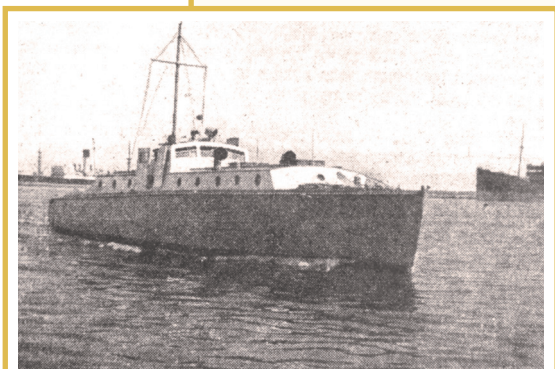
מס' 7 גוף בלי ראש בלי רגלים נראה כמו שלד גבוה קומה נמצא אתו מכנסים חקי קצרות כתוב עליהם בלטיני בצבע שחור דפוס ברנדנברג הייבן נלקחו ע"י ניבה אלעמה נקברו אתו תחתונים כחולים גופיה בלי שרוולים מין טוב נבדק ע"י רופא שדה האוירונים ונלקחה תמונה בניבה אלעמה נקבר ע"י הצבא מקומו המדויק לא ידוע לי כי צבא האוירונים עזב את המקום נמצאה הגופה בקליעת מול שדה האוירונים. נקבר 5 מ' מהחוף מרחק 150 לאוירונים

ובמרחק 150 מ' מהנהר לכיוון ש"ך זנד משמאל הנהר לכיוון ש"ך זנד. קומנדן אלעבה בדיע אפנדי בערך ידוע את המקום מסר את הסימנים עליו.

התייחסות ידיעות שאספו הגורמים השונים שחיפשו את הכ"ד מיד לאחר היעלמם.

בידינו מסמכים המעידים על כך שבעת החיפושים אחר הכ"ד סבר משה שרתוק-שרת, כי ייתכן שחלק מאנשי הכ"ד נפלו בשבי, וכי בכוונת שלטונות וישי להעבירם להמשך טיפול לצרפת. יש להניח כי שרתוק-שרת התבסס על ידיעות שהגיעו בזמן מכמה מקורות, ובן-אלקנה בחקירותיו אימץ גם הוא הנחה זו:

א. יוסף דוידסקו שכינויו "גבעוני", איש ניל"י לשעבר, תושב זיכרון-יעקב, שהפעיל רשת מודיעין בשטח הערבי בעבור הבריטים וסיפק ידיעות גם ל"הגנה" ולאצ"ל, מסר ביוני 1941 למפעילו בש"י, לוי אברהמי שכינויו "לבנון", ידיעה שנמסרה לו על-ידי אברהים בק עזאר, עורך-דין מביירות ששהה בצידון בעת הפלישה הבריטית. עיקר הידיעה היה: "לפני הפלישה הבריטית לסוריה נתפסו על-ידי אנשי המכס הלבנוני שלוש סירות, בשתיים מהן היו בריטים, והם נלקחו לביירות. בסירה השלישית, שנתפסה זמן קצר לפני השתיים האחרות, היו כ-20 בחורים יהודים ובריטי אחד, שטענו שהם מעפילים. בתפיסת הסירה השלישית היו מעורבים גם האיטלקים, שלקחו אותה למקום בלתי ידוע".

⤴
הספינה ארי הים

חיזוק לידיעה זו התקבל מחבר קיבוץ יגור ומבן אחת המשפחות של יורדי הסירה, שדיווחו כי שמעו שידור ברדיו גרמני, שבו דווח על תפיסת סירה ובה כעשרים יהודים וקצין אנגלי על-ידי האיטלקים. לוי אברהמי בדק את הידיעה, והגיע למסקנה שלא מדובר בספינה של הכ"ד.¹⁴ בתיקו האישי של מייג'ור פאלמר בארכיון הבריטי נמצא מסמך, המזכיר שידור ברדיו הגרמני ביום 5 ביוני 1941, שבו נאמר כי קצין בריטי ואנשים נוספים נתפסו בסירה באזור בארדיה (Bardia) שבחוף לוב.

הבריטים, שעסקו אז בניסיונות לאתר את מייג'ור פאלמר, הגיעו למסקנה שלא מדובר בו ובקבוצה שאליה השתייך. לא נמצאה עדות לכך שממצאים אלה הועברו לאנשי הסוכנות היהודית.

ב. בשלושה מסמכים מאוגוסט 1941 מוזכרת ידיעה שהעביר יוסף פיין, שהמבוע שלה היה דה פטה, היועץ המשפטי הצרפתי בטרופולי. יוסף פיין קיבל את הידיעה מערבי שעבד עימו, אשר שמע אותה מדה פטה. הידיעה מדברת על אירוע עם סירה בים ליד טריפולי ב-22 במאי. על-פי הידיעה,

באירוע התרסקו חלק מהאנשים, ואחרים ניצלו והועברו - על-ידי הצבא הצרפתי - לחלב, ומשם לצרפת. הערבי הקשור עם יוסף פיין ציין, כי נראה לו שהידיעה אינה נכונה וכי אי-אפשר לסמוך עליה.

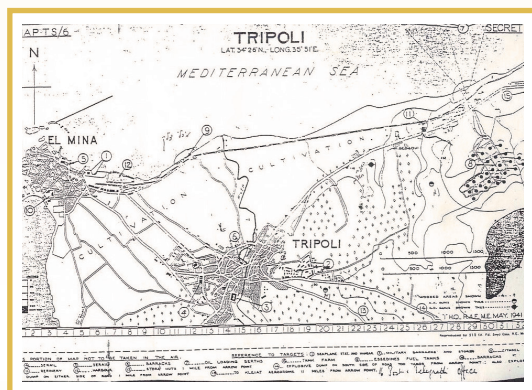
זו כנראה הסיבה שבגינה לא נעשו בזמנה מאמצים לברר את אמינותה, אף שאפשר היה לעשות זאת, משום שלאחר פלישתם ללבנון ולסוריה כבר שלטו הבריטים בשטח. כשחקר בן-אלקנה בשנת 1976 את הפרשה, הוא התבסס על ידיעה זו בהנחתו שחלק מאנשי הכ"ד שנותרו בחיים הועברו לצרפת. דוד הכהן שלל הנחה זו ב-1976 בהסתמכו על ביקוריו במחצית השנייה של 1941 בחלב, ועל היכרותו את המקום ואת אנשיו מפגישותיו שם עם אנשי גופים צבאיים ומקומיים, יהודים וערבים. כאמור, לא נמצאה כל עדות על כך בארכיונים הצרפתיים.

יוסף פיין
מנהל החיפושים
אחרי הכ"ד

ג. בארכיון הציוני נמצאה ידיעה מ-10.6.1943, שמסר תומס קסטור (Castor), חייל מלטזי שברח מהשבי באיטליה והגיע ב-1943 לאלכסנדריה. קסטור מסר לעזרא רוזן, ששירת אז כחייל בצי הבריטי, כי במחנה השבויים שהוחזק בו הייתה קבוצה של 21 מלחים פלשתינים שלבשו בגדים אזרחיים והוחזקו בבידוד מהעולם החיצון. החייל המלטזי נתן תיאור של הבכיר בקבוצה זו, והיו שסברו אז שהתיאור מתאים לתיאורו של צבי ספקטור, מפקד הכ"ד. בן-אלקנה איתר את תומס קסטור באוסטרליה, והוא תחקר ב-1988 על-פי הנחיותיו על-ידי אנשי שגרירות ישראל שם. בחקירה התברר כי מדובר בפועלים מנמל חיפה.

מפת לבנון טריפולי

מפת מיכלי הנפט בטרפול

ד. ידיעות מודיעיניות בריטיות שהועברו בספטמבר ובנובמבר 1941 למחלקה המדינית של הסוכנות ול"הגנה": פרקינס (Perkins), קצין מודיעין בריטי, מסר לראובן ז'סלני-שילוח כי יש ידיעות על כך שקצין בריטי בשם פאלמר, שנתפס ונאסר באי אַרְנָאד ליד טרטוס, נראה בג'וניה, נלקח ללטיקיה, ומשם הועבר למקום בלתי ידוע. ז'סלני-שילוח דיווח על ידיעה זו בכתב למשה שרתוק-שרת ב-16 בספטמבר 1941, והוסיף הערכה משלו, שייתכן כי מייג'ור פאלמר נמלט באחת הסירות הקטנות שהיו על "ארי הים" ונתפס מאוחר יותר. בהמשך הוסיף: "נאסרו אנשים אחדים בִּיְרֵוֹת ובטריפולי".¹⁵ בתיקו האישי של מייג'ור פאלמר בארכיון הבריטי נמצאה ידיעה מ-10 בספטמבר 1941 מאת "אדמונד" אל המפקדה בלונדון, ועל-פיה קיבל קצין המודיעין פרקינס מידע שפאלמר נתפס והוחזק באי ליד החוף הסורי עד אמצע אוגוסט 1941, אז נשלח לאנטיוכיה או לאלכסנדריה שבטורקיה. "אדמונד" הוסיף הערכה, שייתכן כי פאלמר נמצא כעת בצרפת או בגרמניה, וציין כי ממשיכים במאמצים לעלות על עקבותיו. ואכן, הבריטים המשיכו לנסות לברר גם באמצעות מברחים ועל-ידי בדיקות רישומי בתי הסוהר שבטוריה מה עלה בגורלו של פאלמר. ב-7 בנובמבר 1941 נמסר מה-SOE בקהיר, כי הם מבינים שפאלמר ושבויים נוספים נמצאים בפריז. דיווח זה הובא לידיעת הנהגת היישוב היהודי. ב-10 בנובמבר 1941 מסר ז'סלני-שילוח לוועדה הסודית לשיתוף פעולה עם הבריטים, שעל-פי הידיעות שהגיעו מהבריטים שבטורקיה, כי פאלמר וכמה מאנשיו נמצאים ברחוב ז'אן ד'ארק מספר 1611 בפריז. המקור ציין, כי אנשים אלה נעצרו באי אירוואד שעל חוף סוריה, הועברו משם לטורקיה ומשם לצרפת. ז'סלני-שילוח ביקש מהבריטים לברר את אמיתות הידיעה, ולאפשר את תחקורו של מוסר הידיעה מטורקיה על-ידי אליהו אפשטיין-אילת ששהה שם. בבדיקת הכתובת בפריז שערך צוות החקירה התברר, שאין בפריז שום רחוב עם יותר מאלף מספרים. מבירור בתיקו האישי של מייג'ור פאלמר עלה, כי הבריטים בדקו בזמנו את האפשרות שפאלמר נמצא בפריז, אך לא מצאו ביסוס לשמועות אלה. הבריטים הכריזו על פאלמר כנעדר, בהאמינם שנהרג בים במאי 1941.

ה. במהלך הבדיקה בארכיון חיל הים הצרפתי אותרה ידיעה מודיעינית בשפה האנגלית, שיירטה תחנת האזנה צרפתית בבירות ביום 19 במאי 1941, ובה מדווחת ספינה אנונימית על היפגעותה מ"דרום מערב" למקום הנקרא "בישהופ". ידיעה זו אותרה גם בארכיון הבריטי, והובהר מעל לכל ספק שאינה קשורה לפרשת הכ"ד, אלא לספינה שנפגעה בין אנגליה לאירלנד.

הבדיקה בארכיונים הצרפתיים והעיון בחומר הפתוח ובחומר המסווג של המודיעין הצבאי ושל שירותי הביטחון לא העלו שום ידיעה או רמז על פעולת הכ"ד. אין כל ידיעה על הימצאותם ברשימות העצורים בבתי הכלא והמעצר בסוריה ובלבנון או על נפילתם בשבי. אין כל ידיעה על תקרית

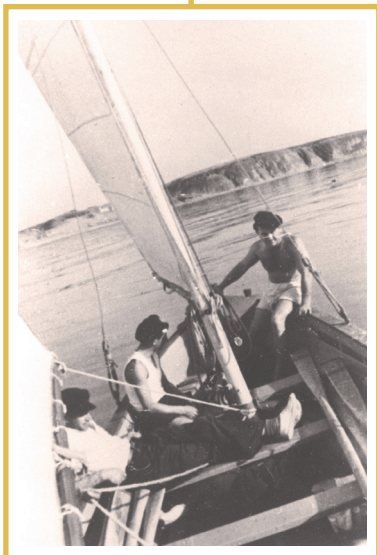

על הסיפון בזמן ההפלגה

אש עם ספינה או על גופות שנפלטו לחוף באזור טריפולי. בבדיקה אותרו דיווחים על אירועים דומים, כגון הוצאות להורג לאחר משפט של מרגלים יוונים וצנחנים גרמנים, שצנחו בשטח סוריה ולבנון כאזרחים, וכן על מעצר קצין בריטי ואנשי חולייתו שיצאו מארץ ישראל לפעולת חבלה בלבנון. ממצאים אלה סותרים את הנחתו של בן-אלקנה על ניסיון צרפתי להסתיר את טיפולם של הצרפתים באנשי הכ"ד, שאולי נפלו לידיהם. בדו"ח שכתב יוסף פיין כחודשיים לאחר היעלמם של הכ"ד על דיווח שקיבל מחנה סרחאן, ערבי הקשור עימו, ששמע אותו מחאלד בק עבד אל-קאדר, ערבי מוסלמי מהכפר בנה (כ-15 ק"מ מצפון לטריפולי, כ-500 מטר מהים), אשר שמע מאחרים על סירת מנוע עם יהודים שהגיעה לקרבת החוף ועל גופות של יהודים. יוסף פיין נסע לכפר בנה עם חנה סרחאן, שם פגשו את חאלד בק, אשר קרא לשני תושבים מקומיים שלא היו עדים לאירוע ושאל אותם על התקרית ששמעו על אודותיה.

התברר שמדובר בסירת מנוע שהגיעה בלילה כחודשיים קודם לכן לקרבת החוף; אחד מאנשיה ירד לחוף וביקש לברר את שם המקום, והתחיל לרוץ לאורך החוף, והסירה החלה לסגת מהחוף. אחד השוטרים המקומיים ירה חמש יריות באוויר, והסירה נעלמה בלב ים. לא הוזכרו בעת תחקורם יהודים או גופות של יהודים. יוסף פיין וחאלד בק הלכו לתחנת משטרה בחוף, פגשו שם קצין וכמה סרג'נטים, ולא קיבלו מהם אישור על התקרית. חאלד בק וחנה סרחאן הלכו לשופט בבית המשפט הצבאי, הצרפתי אשר פגשו גם עם מנהל בית הסוהר הצבאי הצרפתי, וזה מסר שלא היו אנשים בשמות אלה (כנראה נמסרו לו שמות הכ"ד). לידיעה זו, שמקורה בשרשרת מבוועים, לא נמצא כל אישור בבירורים שנעשו במקום על-ידי יוסף פיין וסייעניו בסמוך לאירוע, ואין לה כל אישור בחומר שנמצא בארכיונים הצרפתיים.

אימון חתירה בים

בזמן ההפלגה עפ המונד הבריטי

הטיפול הבריטי בשחרור שבוייהם ובאיתור נעדריהם

16 לרונגמא, התנהגותם
בפרשת יהונתן
אברמסון שנפל
בשבי ביחד עם הסגן
הבריטי ווסטאול
ושני סייענים ערבים,
שהתברר שהם
סוכנים של שרות
הביטחון הצרפתי.

17 יהונתן אברמסון
הזהדה בעת מעצרו
כיונה בן-חיים.
היה איש ה"הגנה"
ששירת גם ביחידתו
של ווינגייט. לחם
במלחמת העצמאות
כקצין בדרגת סרן
ונהרג במבצע "חירם"
ב-29.10.1948, בקרב
נגד כוחות קאוקג'י
בכפר ינח. לוטננט
ווסטאול הזהדה בפני
הצרפתים כלוטננט
אלפרד ליש (Alfred Leach).

ב2- ביולי 1941 העבירו הצרפתים קבוצה של 14 קצינים בריטים שבויים מהלבנט לצרפת. ב-11 ביולי, שלושה ימים לפני חתימת הסכם הפסקת האש, הועברה לצרפת קבוצה נוספת של בריטים ובה 39 קצינים ו-13 נגדים. מיד עם תום הקרבות, התחילו הבריטים לפעול במרץ להחזרת שבוייהם. ב-31 ביולי דרשו הבריטים לדעת לאן הועברו שבוייהם ולהחזירם ישירות לגיברלטר, והציבו אולטימטום לצרפתים לבצע זאת עד 5 באוגוסט בשעה 19:00, אחרת ינקטו צעדים חריפים נגדם. מאחר שהצרפתים התמהמהו, לקחו הבריטים 27 קצינים צרפתים בכירים בני ערובה, ובהם קצין בדרגת גנרל, עד להחזרת השבויים. כעבור שלושה ימים נעצרו שלושה קצינים בכירים נוספים, ובהם גנרל דנץ, הנציב העליון של צרפת בסוריה ולבנון. עד 29 באוגוסט 1941 שוחררו כל השבויים הבריטים, פרט לשניים שהיו מאושפזים בבתי חולים. הבריטים החזיקו שני קצינים צרפתים בני ערובה עד להחזרת שני המאושפזים. ברשימות שהגישו הבריטים לצרפתים באוגוסט 1941 נמצא גם שמו של פאלמר, וכן שמות שמונה ערבים שהיו קשורים לבריטים. בין שמות הערבים גם חסן שוקרי, מאנשי חוליית החבלה של לוטננט ווסטאול שנפלה בשבי כוחות וישי. בתשובתם לפניות הבריטים, ציינו הצרפתים כי אינם מכירים כלל את פאלמר, וכי אין להם כל פרטים עליו. לעומת זאת, מסרו את שמותיהם של שני ערבים חברי חולייתו של ווסטאול הנמצאים בבית הסוהר האזרחי בלטיקיה, לאחר שנידונו למאסר בעוון ריגול. הבריטים, שגילו התעניינות בגורלם של שבויים בריטים, בהם פאלמר, ובסייעניהם הערבים, לא עשו כן לגבי כ"ג יורדי הסירה היהודים¹⁶. מתוך המסמכים הצרפתיים עולה, כי הצרפתים שיתפו פעולה עם הבריטים, התייחסו ברצינות לפניותיהם, והעבירו להם מידע שהיה ברשותם. המידע כלל רשימות של אזרחים הכלואים בבתי הסוהר של לטיקיה ושל טריפולי, וכן רשימות של אזרחים צרפתים ומקומיים שנידונו בבתי הדין הצבאיים. כאמור, בכל החומר אין כל אזכור לכ"ד.

מעצר חוליותיהם של ווסטאול ושל מרשל השלכותיו על פרשת הכ"ד

ב-5 ביוני 1941 נעצרו בצור הקצין הבריטי לוטננט ווסטאול (איש ה-SOE) ויהונתן אברמסון מבית וגן¹⁷ כשברשותם חומר נפץ ומטרתם לפוצץ גשר באזור טריפולי. השניים הגיעו דרך הים מחיפה בסירתו של אברמסון. לחולייתם השתייכו גם שני ערבים לבנונים, שהסגירו אותם לכוחות הלבנוניים, ואלה העבירו אותם לכוחות וישי. השלטונות התייחסו אל כל הארבעה כאל אזרחים (הם ידעו שווסטאול הוא קצין בריטי, אך מאחר שנתפס עם בגדים אזרחיים התייחסו אליו כאל אזרח), והוגש נגדם כתב אישום באשמת ריגול, פגיעה בביטחון המדינה ואחזקת חומר נפץ. גם נגד

שני הערבים הוחלט להגיש כתב אישום, אף שהיו משתפי פעולה, כיוון שראו בהם סיכון ביטחוני. שני הערבים נידונו לתקופות מאסר ארוכות (אחד למאסר עולם והשני לעשרים שנה) עם עבודת פרך. שניהם נכלאו בבית הסוהר האזורי בלסקייה. יוסף פיין, שיצא ללונדון כדי לחפש את אנשי החוליה של ווסטאול, גילה ב-13 ביוני 1941 שווסטאול ואברמסון כלואים בבית סוהר בביירות. הם לא הוחזקו שם בבידוד. אליהו בנאן, יהודי מקומי שהיה כלוא יחד עימם, מסר זאת לשליחים מארץ ישראל, חיים לבקוב וישראל בן-יהודה "עבדו", שחיפשו אותם. ווסטאול ואברמסון שוחררו לאחר שהבריטים כבשו את סוריה ואת לבנון מכוחות וישי. ב-8 ביוני בבוקר נתפסה חוליית חבלה נוספת, שמנתה שלושה קצינים בריטים בפיקודו של קומנדור מרשל (Marshall). אנשי החוליה יצאו מחיפה בשליחות המודיעין הצבאי, ונתפסו לאחר שסירתם טבעה. בארכיון הלאומי הבריטי לא אותרו מסמכים נוספים בעניינם, אך הם הוחזרו לקראת סוף יולי 1941 יחד עם שאר השבויים הבריטים שהוחזקו בטולון, צרפת.

בספר "זכור - מתר"ך עד תש"ח, בהוצאת משרד הביטחון (1992), בעמ' 915-916, בביוגרפיה של אליהו רפופורט (צ'יקו), מסופר על סירה בשם "מונה ליזה", שמנתה שלושה בריטים וארבעה חיילים יהודים ארצישראלים, שמשמיתתה הייתה לנתק קווי טלפון בין ביירות לצור, ושאחד מהלוחמים היהודים - אליהו רפופורט (צ'יקו) - נעלם לאחר שהסירה שבה ירד מה"מונה ליזה" התהפכה. לא נבדק הקשר שבין תיאור זה לתיאור תפיסת סירת המודיעין הבריטי בפיקודו של קומנדור מרשל.

במסמכים הארכיוניים הצרפתיים נמצאו גם דיווחים על שתי הוצאות להורג של מרגלים. שני מקרים אלה התרחשו אמנם בתקופת צרפת החופשית שבהנהגת דה-גול, אך אפשר ללמוד מהם על אופן הפעילות ועל שיטות הדיווח של מערכת המשפט הצרפתית, ועל כך שהם מוכנים לחשוף מסמכים ארכיוניים העוסקים גם במקרים של הוצאות להורג. המסמכים שאותרו בארכיונים הצרפתיים, הזורים אור על הטיפול הצרפתי בחוליה של ווסטאול ואברמסון, והמשקפים את ההתייחסות ואת העקבות שהשאירה פרשת מעצרים בלבנון, עשויים להוות בעבורנו מעין מודל לטיפול בחוליות דומות, ובעקיפין אפשר ללמוד מהם גם על פרשת הכ"ד. מתברר שאנשי חוליות דומות שנתפסו בידי שלטונות וישי לא נעלמו או הועלמו, אלא הועמדו למשפט, והטיפול בהם תועד ונשמר. חלק מהם אף שרדו את המלחמה.

פרשת חוליית ווסטאול, שהייתה קטנה בהרבה מהכ"ד ושפעולת החבלה שהייתה אמורה לבצע הייתה מוגבלת ביותר, נזכרת במסמכים של המודיעין הצרפתי של כוחות וישי ואף בדיווח של הנציב העליון הצרפתי לממונים עליו. בעת הבריורים על גורל הכ"ד, נתקבלו דיווחים גם על החוליה של מרשל, שאנשיה נעצרו בידי הצרפתים. חלק מהדיעות ייחסה הנהגת היישוב היהודי לכ"ד, והדבר גרם לבלבול בין הקבוצות ולהערכה שיתכן

כי חלק מאנשי הכ"ד נתפסו בידי שלטונות וישי והוצאו להורג, עם או בלי משפט. מגורלן של שתי החוליות, של ווסטאול ושל מרשל, אפשר ללמוד שאילו היו הכ"ד נתקלים בצרפתים ששלטו באזור יעד פעולתם, היה לכך ביטוי כלשהו בשטח ובמסמכים בארכיונים הצרפתיים.

גם גורמים אורחיים שנתקלו באנשי החוליות בבתי הכלא היו מודעים לפעילותן וידעו לדווח על אנשיהן, כך שגם בתי הכלא לא היו מקום מבודד, ואפשר היה לקבל מידע על האסירים. כך היה גם לגבי טוביה ארזי, שהיה כלוא בעוון הפעלת רשת סוכנים. יוסף פיין קיבל מידע על אודותיו ממקורותיו במשטרה ובשירות בתי הסוהר בלבנון. מקורות אלה סייעו אף להבריתו לארץ ישראל.

עוד העלתה הבדיקה בארכיונים הצרפתיים, ששלטונות צרפת החופשית ששלטו בסוריה ובלבנון לאחר הפלישה הבריטית מסרו לבריטים פרטים על שבויים ועל נעדרים וגם שחררו את מי שהיה בידם.

ניתן להסיק מגורלן של שתי החוליות הנוספות (ווסטול, ומרשל), שאילו היו הכ"ד נתקלים בצרפתים ששלטו באזור יעד פעולתם, היה הדבר מוצא את רישומו במסמכיהם.

משיכת הספינה
אל החוף

דיווחים על גופות שנפלטו מהים בחוף טריפולי וסביבתה הקרובה בתחילת יוני 1941

עניין הגופות שנמצאו באזור חוף טריפולי הוזכר בכמה דיווחים:

א. שני דו"חות של יוסף פיין, שביקר ב-22 ביולי 1941 בבית החולים הצבאי הצרפתי ובתחנת המשטרה בטריפולי, ודיווח ב-28 ביולי לראובן זסלני-שילוח על ממצאיו. פיין נשלח לביקור נוסף ב-30 ביולי וכתב דו"ח נוסף ב-11 באוגוסט. בדו"חות הוא מתאר את שני ביקוריו בבית החולים הצבאי בטריפולי, וכן הוא מדווח על הרופא הצרפתי שבדק ארבע גופות (שלוש מהן סמוכות, והרביעית במרחק-מה מהן) שנפלטו בחוף טריפולי. פיין תיאר גם את ביקורו במטה המשטרה הצבאית לבדיקת החפצים שנמצאו ליד הגופות.

ב. דו"ח יוסף קוסטיקה¹⁸ על שבע הגופות שנפלטו לחוף טריפולי מצוי בידנו בארבעה נוסחים ממועדים שונים. קוסטיקה הוסיף פרטים גם בעדויות שמסר בהזדמנויות שונות במהלך השנים. הוא ציין ששבע גופות נפלטו בחוף טריפולי ובסביבתו הקרובה. את אחד הנוסחים שנכתב - ככל הנראה, בכתב ידו של יוסף קוסטיקה מסרה לחוקרים בסוף 2004 מרי, רעייתו. דו"ח זה, שלא עבר עריכה לשונית, שונה מהותית משאר הדו"חות. (להערכתנו זהו הדו"ח המקורי, הערכה זו נסמכת גם על חוות דעת שנתקבלה מהמעבדה לזיהוי פלילי במשטרה.)

ג. מכתב שכתב משה שרתוק-שרת ל"פ" (כנראה, פולוק), המדווח על פעילותו של יוסף פיין בעניין הגופות. במכתב יש פרטים שאינם תואמים במדויק את דיווחיהם של פיין ושל קוסטיקה, וכן מופיעים בו פרטים נוספים שמקורם אינו ידוע. שרתוק-שרת הוסיף את מסקנותיו וציין: "מתוך התיאור של חגורת ההצלה [שהיו עליה האותיות העבריות ה.י.מ.] ומכנסי החאקי [שהיה רקום עליהם השם אריה ג'], נראה כי אין ספק שהגופות שנסחפו לחוף היו של חברי צוות של 'ארי הים'. לכן יש יסוד נכון להאמין ששלטונות וישי בטריפולי יודעים על כך הרבה יותר מאשר הם מוכנים להודות. אני לא אהיה מופתע אם הם מחזיקים כשבויים מספר מחברי הצוות, אותם הם מתכוונים להבריח לצרפת לשם טיפול נוסף, והנני מציע שחקירה יסודית בנושא זה תנוהל על-ידי ועדת שביתת הנשק."

ד. פתק של טוביה ארזי,¹⁹ שבו דווח לאלהיו גולומב על כך שבעיתונות הצרפתית בלבנון פורסמה ידיעה על פליטת גופות בטריפולי בתאריכים 12-23 במאי 1941. מאחר שהכ"ד יצאו לדרכם רק ב-18 במאי, רוב הידיעות אינן מתייחסות אליהם. רק לגבי ידיעות העוסקות ב-18-19 במאי ואילך יש סבירות כלשהי לקשר אל הכ"ד.

מצויות גם כמה עדויות מאוחרות יותר, בעיקר של אנשי המחלקה הערבית של ה"הגנה" וכן של ז'ק כהן, צעיר יהודי שעבד בבית החולים הצבאי הצרפתי בטריפולי.²⁰

בארכיונים הצרפתיים לא אותרו דיווחים על גופות שנפלטו מהים ועל

הטיפול בהן. יש רק דיווח אחד, מ-3 ביולי 1941, על מציאת גופה בלתי מזוהה במצב התפוררות בחוף ביירות ועל העברתה לבית החולים. בבדיקה חריגה שערכו הצרפתים על-פי בקשתנו בארכיון הסגור של חיל הרפואה הצרפתי, לא נמצאו כל ממצאים בקשר לבדיקת הגופות שנפלטו מהים על-ידי רופא בבית החולים הצבאי הצרפתי בטריפולי. להיעדר מסמכים המתעדים פעילות זו אין כל הסבר (הארכיונים הרפואיים של צבא צרפת סגורים ל-120 שנה, ואף שהחוקרים קיבלו אישור חריג לעיין בתיקים מבצעיים, נענתה בשלילה הבקשה לעיין בתיקים הרפואיים, ובמיוחד בתיקו של מייג'ור סולנג', הרופא שהורה לבדוק את הגופות בחוף טריפולי, בשל מגבלות של צנעת הפרט).

במהלך חקירת הפרשה, נעשתה בדיקה מדוקדקת ופרטנית של כל המסמכים שאותרו. הטקסט נותח בקפדנות, ונעשו השוואות בין הגרסאות השונות, כדי לנסות לקבל תמונה מדויקת ככל האפשר על הגופות - מספרן, המקום שבו נמצאו, מצבן, ופרטים הקשורים לזיהוין בעתיד. על-פי דיווחיהם של פיין וקוסטיקה, אפשר לקבוע בסבירות גבוהה שהגופות נפלטו בחוף טריפולי כשבועיים-שלושה לאחר יציאתם של הכ"ד למשימתם. בדו"ח קוסטיקה צוינו מקומות די ברורים שבהם נפלטו ונקברו ארבע גופות בלבד. לגבי שלוש הגופות הנוספות, זיהוי המקום אינו ברור. לחוסר ודאות זה של מיקום הגופות יש השפעה על המרחק שבין מיקום הגופה הדרומית ביותר לגופה הצפונית ביותר. נבדקו שתי גרסאות: האחת, מרחק של 37.5 ק"מ זו מזו; והשנייה - 72.5 ק"מ.

משפך פיזור הגופות נותן אינדיקציה מסוימת למיקום האירוע, שבעקבותיו נעלמה ספינת הכ"ד. לפי האפשרות שמשפך פיזור הגופות הוא קטן יותר, רק של 37.5 ק"מ, התרחש האירוע רחוק מהחוף, בנקודה הנמצאת כ-60 מייל ימי מדרום לטריפולי. אפשרות זו תואמת יותר את הנחתו של אלוף (במילי) שמואל טנקוס, שהכיר את מפקד "ארי הים" לגבי מסלול ההפלגה. בדו"ח שמסרה מרי קוסטיקה, אלמנתו, הוסיף יוסף הערה בכתב ידו כי הגופה שנפלטה על אדמת אסעד בק מרעב מטרטוס, ולא בטרטוס; ומכאן נראה לחוקרים שהפיזור המצומצם הוא הנכון יותר.

משפך של 72.5 ק"מ מצביע על כך שהאירוע התרחש רחוק מאוד מהחוף, ועל-פי כיווני הזרמים אפשר לומר שההתרחשות הייתה בנקודה הנמצאת דרומית-מערבית לטריפולי, בסמוך לקפריסין. העובדה שהגופות נפלטו באותו פרק זמן, בתוך כמה ימים, יכולה לחזק את ההנחה שהן שייכות לאותו אירוע. אי-אפשר גם לשלול שמקור הגופות מאירועי לחימה שונים שהתרחשו באותה עת, או מטביעה של כלי שיט בים, באזורים שבהם הזרמים הימיים יכולים להוביל את הגופות לעבר החוף בטריפולי (על חלק מהגופות סימנים הנראים כפגיעות בלחימה). ייתכן גם שהגופה האחת שנמצאה שלמה, מקורה באירוע שונה מזה של הגופות שחסרו בהן איברים, שהיו במצב התפוררות, ושנראה עליהן ששהו בים פרק זמן העולה על כמה

18 יוסף קוסטיקה גויס למחלקה הערבית באוקטובר 1940, עבר קורס חבלה קצר ונשלח בדצמבר 1940 לטריפולי.

19 טוביה ארזי הפעיל ב-1940 רשת סוכנים יהודים בסוריה ובלבנון, שהיו תחת שלטון כוחות צרפת הנאמנים לווישי. הרשת הפיצה תעמולה של צרפת החופשית. ארזי הגיע לסוריה בנובמבר 1940, אך נעצר עם חלק מסוכניו בדצמבר 1940 והיה כלוא עד שחולץ ערב הפלישה הבריטית (יוני 1941).

20 ז'ק כהן עלה ארצה ותוחקר שנים רבות לאחר האירוע. עיקר עדותו אינו תואם את דבריו של קוסטיקה.

ימים. ייתכן גם שהגופות שחסרו בהן איברים (גפיים וראש), מקורן באותו אירוע שהתרחש בו פיצוץ של חומר נפץ. מידע זה על הגופות, עם כל אי-הדיוקים שבו והקושי להפיק ממנו את הפרטים הוודאיים והרלוונטיים, מהווה בסיס מסוים להבנה אפשרית לגורל הכ"ד ומאפשר להתקדם בעתיד.

בדו"חות שכתב ציין קוסטיקה פרטים על מקום קבורת שבע הגופות:

- א. בבית הקברות של הזרים בתוך בית הקברות של המוסלמים בטריפולי על-ידי הקברן חמזה;
- ב. בבית הקברות הקתולי;
- ג. בכרם באנפה;
- ד. על החוף, באדמת אלשלבה, במקום שבו נפלטה. הקברן היה אחמד אלצאג', שקבר אותה נוכחות שלטונות הצבא.
- ה. באדמת רשיד אלצאג' על חוף הים, ליד פסי הרכבת אבן מספר 2, בכיוון לבתי הזיקוק. הקברן היה אחמד אלצאג'.
- ו. בחוף הים באדמת אסעד בק מרעב או מרעבי בטרטוס או מטרטוס, על-ידי אחמד אלצאג'.
- ז. בקלעת, 50 מטר מהחוף במרחק של 150 מטר משדה אווירונים, משמאל לנהר, לכיוון שיח' זנד.

על-פי דיווחו של יוסף פיין, שלוש מהגופות נקברו בחולות ליד המקום שבו נמצאו, והרביעית נקברה בבית הקברות בטריפולי (פיין לא ציין באיזה בית קברות).

בראשית שנות ה-80 של המאה ה-20 נעשתה בדיקה לגבי בתי הקברות באזור טריפולי. התברר כי בית הקברות של יהודי טריפולי היה ליד שכונת "הזרים" (אלע'רבאא'), הממוקמת ליד שפת הים בסמוך לשכונת אלבדאוי, שם נמצאים מתקני חברת הנפט העיראקית ובתי הזיקוק. בעת מלחמת לבנון הראשונה, נעשה ניסיון לצלם במקום, והתברר כי בית הקברות כבר אינו קיים, וכי במקום ניצבים בניינים גבוהים.

קוסטיקה ציין פריטי לבוש שהיו על הגופות ונקברו איתן. ברוב המקרים, מדובר במכנסיים, בגופייה ובתחתונים. רק על גופה אחת דווח שנמצאו עליה נעל אחת וחגורת הצלה, בנוסף על מכנסי חאקי ארוכים, תחתונים וגופייה לבנים. דיווח זה נמצא אצל יוסף פיין. העובדה שבנתונים אלו ישנה התאמה מסויימת וחלקית בין דיווח קוסטיקה לדיווח פיין מעלה את האפשרות שמדובר באותן גופות, אך אין זו מסקנה מוכחת.

להלן תיאור ארבע הגופות שנמצאו בחוף ואשר נבדקו על-ידי רופא בית החולים הצבאי:

"נמצאו ארבע גוויות מוטלות על החוף שלושה [כך במקור] בחבורה ואחת בודדת. הבודדת הייתה לבושה מכנסים חאקי ואחרים ערומים. על החזה [של הבודדת] שמונה סימנים של כדורי מכונת ירייה. הגולגולת הייתה מחוצה. לאחרים חסרו איברים רגליים וידיים. אחד נראה כי שוסע בהתפוצצות. לשלישי פנים יפות. היו לידם חגורות הצלה וזוג נעליים חומות. לאחר חקירה ממושכת שנערכה תחת מעטה סודיות מוחלטת, נקברו שלוש גוויות בחולות החוף היכן שנמצאו. גופה רביעית נקברה בבית הקברות שבטריפולי. חגורות ההצלה שנמצאו, נלקחו למטה המשטרה הצבאית הצרפתית בטריפולי. החפצים שראה פיין בתחנת המשטרה היו: זוג מכנסיים שעליהם רקום באותיות אדומות השם אריה ג', חגורת צופים, כיסוי של חגורת הצלה ועליו אותיות בעברית ה.י.מ., נרתיק לכידון ונעל שמאלית חומה." על-פי הממצאים, ועל סמך סדרת בדיקות השוואתיות של פרמטרים רבים (מצבן של הגופות, מקום קבורתן, שם הרופא שבדק אותן, פרטי הלבוש ועוד), עולה כי אין התאמה בין שבע הגופות שעליהן דיווח קוסטיקה לבין ארבע הגופות שעליהן דיווח פיין. המסקנה היא שיש בידינו עדויות על 11 גופות שנפלטו לחוף בטריפולי. מסקנה זו כפופה, כמובן, לנתונים המופיעים בדיווחים השונים שבידינו. עקב אי-ההתאמות שבין הדיווחים והגרסאות, והספקות לגבי טיב המקורות, אי-אפשר לראות מסקנה זו כחד-משמעית. על כל פנים, אין לנו כל הוכחה שגופות אלה או חלקן הן של כ"ד יורדי הסירה, פרט אולי לאחת מהן, שהמכנסיים עם השם אריה ג' היו שייכים לה (ייתכן שהמכנסיים שייכים לאריה גלברד²⁰ מהכ"ד). מכנסיים אלה הועברו לתחנת המשטרה.

הקושי העיקרי נובע מכך שאין רציפות וזהות מלאה בתיאור מצבן של הגופות בארבעת הנוסחים של הדו"ח של קוסטיקה. אפשר להעריך בסבירות גבוהה את הסדר הכרונולוגי של כתיבת הדו"חות, אך אי-אפשר לקבוע איזה נוסח הוא המושלם והמדויק ביותר. צוות החקירה מעריך, כי הנוסח שמסרה אלמנתו של קוסטיקה הוא הנוסח המקורי הראשון, היות שהוא אינו מסוגנן ושונה מהותית מהנוסחים האחרים.

בסוגיית איתור הקברים וזיהוי הגופות תהיה אפשרות להתקדם רק אם וכאשר יאפשרו היחסים עם לבנון בדיקות וחיפושים בשטח. יש כמובן להביא בחשבון את השינויים שהתחוללו ושמתחוללים בשטח, ואת הקושי שילך ויגבר ככל שיחלוף הזמן.

ל מרות כל הבדיקות שנעשו עד כה, לא נמצא פיתרון חד-משמעי לתעלומת היעלם של הכ"ד, וספק רב אם יימצא לכך אי-פעם פיתרון ברור ומושלם.

היציאה לפעולה במועד וליעד שנקבעו נבעה משיתוף הפעולה שבין נציגי הנהגת היישוב היהודי ליחידה החשאית הבריטית - ה-SOE, ומשילוב אינטרסים ביניהם. קולונל פולוק, מפקד ה-SOE בקהיר, ראה בפעולה עוגן להצלת מעמדו ומעמד יחידתו שהגיעו לשפל בעיני הממונים עליו ובעיני מפקד הזירה המזרח תיכונית, לאחר סדרה של כישלונות. נציגי היישוב היהודי, שלא הצליחו לשכנע את השלטונות הבריטיים לשתפם במלחמה נגד כוחות הציר באופן משמעותי, היו מוכנים לעשות הרבה כדי להוכיח את יכולתו הצבאית של היישוב היהודי ואת הכדאיות בעבור הבריטים בהשקעה בהכשרתו הצבאית. יש להניח שגם לאנשי ה"הגנה" שהתאמנו במשך תקופה ארוכה הייתה מוטיבציה רבה לצאת סוף-סוף לפעולה מבצעית אמיתית. בפרשייה זו באה לידי ביטוי מדיניותם הבעייתית של הבריטים כלפי היישוב היהודי בארץ ישראל. היענותם של הבריטים לבקשות הנהגת היישוב היהודי להקים כוחות צבאיים משל עצמו, שיוכלו לסייע בלחימה נגד כוחות הציר, הייתה מזערית ולא השתנתה גם כאשר התקרבה חזית הלחימה לארץ ישראל. גם שיתוף הפעולה לכאורה בין נציגי היישוב לקציני ה-SOE לא היה שיתוף פעולה בין שווים. הבריטים ראו בנציגי היישוב כעין סיענים להספקת אנשים שיבצעו פעולות לטובת האינטרסים שלהם.

במקרה של הכ"ד, הם דחפו לפעולה מתוך אינטרסים אישיים ויחידתיים, והיו מוכנים להציג לנציגי היישוב היהודי שעמדו איתם בקשר מצג שווא, כדי לזכות בתמיכתם בתוכנית הפעולה. יחסם הבעייתי של הבריטים נמשך גם לאחר כישלון הפעולה והיעלם של הכ"ד: חיפושיהם התמקדו בקצין הבריטי שנלווה אל הכוח המבצע והתעלמו מהעדרם של כ"ג חבריו לפעולה. לאחר זמן, קיבלו המשפחות פנסיה צנועה ו/או פיצויים. כל הבדיקות בארכיונים השונים בצרפת ובבריטניה לא העלו שום ידיעה על תקרית אש בין ספינתם של הכ"ד לבין כוחות הצבא הצרפתי או כוחות מקומיים אחרים שהיו מוצבים באזור חוף טריפולי וסביבתו למן המחצית השנייה של מאי 1941. חוסר המידע, לעומת מידע רב על אירועים דומים שנמצאו לגביהם עדויות מסודרות בארכיונים שנבדקו, מצביע על כך שלא הייתה תקרית שבה היו מעורבים אנשי צוות ספינת "ארי היס" והכוחות הצרפתיים של וישי או כוחות מקומיים בלבנון ששיתפו פעולה עימם.

לאחר שדרכי הפעולה של שלטונות וישי נלמדו מהחומר שנמצא בארכיונים, אפשר לומר שהממצאים שוללים על הסף את ההנחות הקודמות, לפיהן שרדו חלק מאנשי הכ"ד לאחר קרב או אירוע אחר שבו טבעה או הוטבעה ספינתם, נלקחו בשבי הצרפתי והוצאו להורג, עם או בלי משפט. שיתוף הפעולה המלא של הארכיונים הצרפתיים עם חוקרי הפרשה, ובכלל זה

חשיפת חומר מסווג ורגיש במיוחד של שירות הביטחון הצרפתי, שולל את האפשרות שמא לשלטונות צרפת היה אינטרס במשך כל השנים שחלפו להסתיר את אופן טיפולם בכ"ד.

ברי שאנשי צוות "ארי הים" לא ביצעו את משימתם לחבל במתקני הנפט בטרופולי, ולא הגיעו כלל לאזור הפעולה. הספינה נעלמה אי-שם בים, בדרכה ליעד.

שתי האפשרויות להיעלמה של הספינה ואנשיה הן אלה:

א. הספינה טבעה בלב ים עקב תנאי הים הקשים ועומס היתר שהיה עליה, בלי יכולת של אנשי "ארי הים" להזעיק עזרה (עקב אירוע פתאומי או תקלה במכשיר הקשר).

ב. פיצוץ חומר הנפץ שהיה על הספינה עקב תקלה או עקב פגיעה מקרית ולא מכוונת של ירי מכלי שיט, שביצע ירי לצורך אימון או לצורך ניסוי כלים. (מכל מקום אנו משערים שהאירוע שהביא להיעלמותה של הספינה היה פתאומי).

כ"ג (כ"ד) יורדי הסירה

					
יעקב גורדון	אריה ברזילי איזן	שמואל אוציטל	יחזקאל הקר	בנ-ציון יפה	צבי שמקטור
					
ברוך יעקובסון	אריה טזעס	שמואל ששון חנוכיץ	חיים יושון	אמירם יושון	אריה גלברד
					
ברוך פלוצצק	בנ-ציון גורדין	אברהם גוריאל	ישראל גורדין-גורדין	דוד גפחא	ברוך פוטקא/כהן
					
פיגד שיר אנטוני פאלצק	עפדיה שוחט	זאב חטבן	בנחם קורקין	גרשון קופלר	יהודה (חדי) צאנער

שמות כ"ד הנופלים

נספח

שמעון אוציטל	נולד ברוסיה ב-1911. עלה לארץ ב-1931. הצטרף לקבוצת גורדוניה בחדרה.
אריה איזון-ברזילי	נולד בפולין ב-1922. עלה לארץ ב-1925. התגורר בתל-אביב.
יעקב גורדון	נולד בתל-אביב ב-1918. הצטרף לקיבוץ נען.
אריה גלברד	נולד בגרמניה ב-1922.
יצחק הקר	עלה לארץ ב-1937. היה חבר קיבוץ חולתה.
אפרים וימן	סגן מפקד המבצע. נולד ברוסיה ב-1916.
חיים ירמיהו ויסמן	עלה לארץ בגיל תשע. התגורר בירושלים.
שמואל (סמי) חנוביץ	נולד בפולין ב-1920. עלה לארץ ב-1924. התגורר בתל-אביב.
אריאל טמס	נולד בצפת ב-1916. הצטרף לקבוצת אלונים.
ברוך (בוקה) יעקובסון	נולד ביוסטון, טקסס, ארצות-הברית ב-1919.
כתריאל יפה	עלה לארץ ב-1922. התגורר בפרדס-חנה.
מרדכי (מוטקה) כהן	נולד בירושלים ב-1920.
ישראל נורדין (נורד)	נולד בריגה, לטביה, ב-1916. עלה לארץ ב-1937. התגורר בבנימינה, ואחר-כך בכפר-בלום. הניח אחריו אישה ובן.
אברהם נוריאל	נולד ביפו ב-1909. הצטרף לקיבוץ אפיקים.
דוד נפחא	הניח אחריו אישה, בת ובן.
צבי ספקטור	נולד בפולין ב-1905. עלה לארץ ב-1925. התגורר בחדרה.
נריאל (נרי) פאגלין	הניח אחריו אישה, בן ובת.
מרדכי פלונצ'יק	נולד באמסטרדם, הולנד, ב-1912. עלה לארץ ב-1935.
יהודה (יודי) צ'ארנר	הניח אחריו אישה ובת.
גרשון קופלר	נולד בבגדד, עיראק, ב-1913. עלה לארץ ב-1924.
מנחם קורקין	התגורר בירושלים.
זאב רוטמן	נולד בחיפה ב-1921.
עמירם שוחט	מפקד המבצע. נולד בירושלים ב-1916.
אנטוני פאלמר (סר)	הניח אחריו אישה ובן. אחיו ישעיהו נהרג במלחמת העצמאות.
	נריאל (נרי) פאגלין נולד בתל-אביב ב-1920.
	נולד בוויילנה ב-1914. עלה לארץ ב-1932.
	נולד בגרמניה ב-1921. הצטרף לקיבוץ תל-יוסף ואחר-כך לקבוצת קדמה.
	נולד בגליציה המזרחית ב-1906. עלה לארץ ב-1933.
	היה חבר קיבוץ יגור.
	נולד ביבנאל ב-1922.
	נולד בברלין ב-1920. עלה לארץ ב-1936. היה חבר קיבוץ מעלה-החמישה.
	נולד בתל-אביב ב-1915.
	בן למשפחת אצילים בריטית בעלי מכרות פחם. מייגור בחיל התותחנים, שסופח למחלקה לפעולות מיוחדות.

ארכיונים בארץ
הארכיון הציוני המרכזי (אצ"מ)
ארכיון צה"ל ומערכת הביטחון (א"צ)
פיקדון של שלמה בן-אלקנה בארכיון צה"ל
הארכיון לתולדות ה"הגנה" (את"ה)
ארכיון עיריית חיפה
ארכיון קיבוץ חניתה
ארכיון העבודה במכון לבון

ארכיונים בחו"ל

ארכיון צבא היבשה הצרפתי בוונסן-
Service Historique de L'Armee de Terre
ארכיון חיל הים הצרפתי בוונסן- Service Historique de la Marine
ארכיון משרד החוץ הצרפתי בננט-
Centre Des Archives Diplomatiques de Nantes
הארכיון הלאומי הבריטי בלונדון- The National Archives, London

מחקרים וספרי זיכרון

אדם, מוניה. קשר אמיץ: מעלילות שירות הקשר של ה"הגנה". תל-אביב:
משרד הביטחון - ההוצאה לאור, תשמ"ו 1986.
ביגין, יעל. כ"ג יורדי הסירה, עבודה במסגרת הקורס ארץ-ישראל בתקופת
המנדט. יוני 1987, א"צ, 1627/94 - 10.
ברגמן, תמר. רב חובל שב אליך: סיפורו של כתריאל יפה. ירושלים: יד
יצחק בן-צבי, תש"ן 1990.
גלבר, יואב. מקומה של ההתנדבות לצבא הבריטי במדיניות הציונית
והיישובית 1939-1942. ירושלים, 1977.
גלבר, יואב. שורשי החבצלת: המודיעין ביישוב 1918-1947, כרך ב. תל-
אביב: משרד הביטחון - ההוצאה לאור, תשנ"ב 1992.
גלעד, זרובבל (עורך, בהשתתפות גליה ירדני). מגן בסתר: מפעולות
המחתרת הארץ-ישראלית במלחמת העולם השנייה, עדויות, תעודות
ועלילות. ירושלים: הסוכנות היהודית, תשי"ב.
דרור, צביקה. מצביא ללא שררה: סיפור חייו של יצחק שדה, "הזקן". תל-
אביב: הקיבוץ המאוחד, 1996. הכהן, דוד. עת לספר. תל-אביב: עם עובד,
תשל"ד 1974.
זהר, אברהם. הקומנדו הימי בפלמ"ח: סיפור ה"חוליה" - יחידת החבלה
הימית בפל"ם והחבלה הימית ב"הגנה" (1939-1949). בת-ים: תג, תשנ"ד
1994.

חביב, יפרח (עורך). בקעה זו ונערים אלה: ספר זיכרון לחללי יבנאל. הוועדה הציבורית ליד המועצה המקומית יבנאל להוצאת ספר לזכר הבנים שנפלו במערכות הביטחון, בשיתוף הוצאת מסדה, 1967.

חרובי, אלדד. המודיעין הבריטי ושיתוף הפעולה החשאי עם היישוב במלחמת העולם השנייה, חלק א, עבודת גמר, אוניברסיטת חיפה, החוג להיסטוריה כללית, 1992.

יוסף פיין. דגניה א', תש"י.

כהן, גמליאל. המסתערים הראשונים: סיפורה של המחלקה הערבית של הפלמ"ח. תל-אביב: משרד הביטחון - ההוצאה לאור, תשס"ג 2002.

כהן, ירוחם. המסתערים (כתב-יד של ספר שלא הודפס). חומר מסווג, הארכיון לתולדות ה"הגנה", ארכיון פרטי של גרשון ריבלין (חטיבה 80, א.פ. 187, תיק 134).

ממט, רזיאל. שלום על הרובים: סיפורם של חיימ'קה לבקוב וחבריו. תל-אביב: משרד הביטחון - ההוצאה לאור, תשמ"ו 1986.

מאמרים וכתבות בעיתונות (לקט חלקי)

- "חמש שנים לנפילתם של כ"ג יורדי הסירה". משמר 17.5.1946.
- שבא, שלמה. "סודות הים - העשרים ושלושה שלא חזרו". דבר 24.5.1956.
- שדה, יצחק. "עם הפלמ"ח בכינוסו החמישי, שליחות הכ"ג". למרחב 22.5.1957.
- ביצור, יהושע. "החולצות הלבנות כבשו את ירושלים: דוד הכהן מספר את תולדות השליחות של הכ"ג". מעריב 23.5.1957.
- פריד, זאב. "עם קורס הכ"ג". ביטאון חיל הים ל"ג (יולי 1957).
- הכהן, דוד. "שעתם האחרונה של הכ"ג". דבר 15.5.1959.
- בן-נר, יצחק. "התעלומה שלא נפתרה עד היום". מעריב 19.3.1963.
- גולן, אביעזר. "הסירה שלא חזרה". ידיעות אחרונות 17.4.1964.
- לביא, צבי. "הכ"ג". מעריב 20.5.1966.
- דודאי, ידן. "ההשערות הסתומות ושברי הגילויים על הכ"ג". מעריב 23.5.1966.
- ספרא, י'. "תעלומת סירת הכ"ג לא נפתרה". למרחב 18.5.1966.
- פריסטר, רומן. "אור חדש על תעלומת הכ"ג". הארץ 22.3.1968.
- ברנר, אורי. "קטרוג מופרך של דוד הכהן על יצחק שדה". מבפנים 1.7.1974.
- ברנר, אורי. "האומנם יצחק שדה היה האחראי לפרשת כ"ג יורדי הסירה?". ידיעות אחרונות 12.7.1974.
- בן-אלקנה, שלמה. "הכ"ג הם לא נעלמו". ידיעות אחרונות 6.6.1976.
- "שליחותם והיעלמם של הכ"ג". דבר 17.11.1982.
- הכהן, דוד. "ערפול על כ"ג יורדי הסירה". מעריב 22.11.1982.
- ספקטור, שושנה. "שרידי הכ"ג". ידיעות אחרונות 23.11.1982.

רפופורט, עמיר. "כ"ג יורדי הסירה התעלומה שלא הייתה". ידיעות אחרונות
16.2.2001.

ראיונות

אלוף (מיל') שמואל טנקוס, מפקד חיל הים לשעבר, 30.4.2002; 17.12.2002;
17.12.2003.

אריה מוריס, ממדריכי הכ"ג, 17.12.2003.

פרופ' יואב גלבר, אוניברסיטת חיפה, 21.1.2004.

מרי קוסטיקה, 17.11.2004; 7.12.2004.